

LJUBLJANSKI
ZVON

12

LETNIK XLVII

1927

Vsebina zvezka za mesec december:

1. Anton Novačan: Sveti se, sveti Jeruzalem 705
2. Vladimir Levstik: Hilarij Pernat. (Konec.) 708
3. L. Aennaenus Seneka - A. Sovrè: Apokolokyntosis — Potikvitev 712
4. Ivan Zorec: Obisk 725
5. Ferdo Kozak, Prijateljem — Tvoje oči 734
6. Miran Jarc: Pesem. — Zašli smo sred goščav 735
7. Anton Ocvirk: Izar. — Pesem o pesmi 735
8. Ivan Rozman: Hlapec Jernej na odru 737
9. Joža Lovrenčič: Publius in Hispala. (Konec.) 745
10. Denis Diderot: Izvleček iz nekega angleškega dela o slikarstvu 750
11. Anton Ocvirk: Žalostna 755
12. Književna poročila 756
Viktor Steska: Slovenska umetnost (F. Mesesnel). — Marija Kmetova: Večerna pisma (Pavel Karlin). — Knut Hamsun-Fran Albrecht: Glad (Pavel Karlin). — K. H. Meyer in A. Stojičević: Serbo-kroatisches Lesebuch (Mirko Rupel). — Hamza Humo: Grozdanin Kikot (B. Borko). — Siniša Paunović: Iz kutova duše (A. D.).
13. Kronika 761
Koncerti (Slavko Osterc). — Kolektivna razstava Mihe Maleša in Staneta Cudermana (K. Dobida). — Ob Costerjevi stoletnici (A. D.). — Karel Mat. Čapek mrtev (Silva Trdina). — Jean de La Fontaine: Volk in pes (A. Debeljak).
14. Portret pisatelja A. Novačana.

LJUBLJANSKI ZVON

izhaja v posameznih zvezkih ter stane na leto 120 Din, za pol leta 60 Din, za četrt leta 30 Din, za inozemstvo 150 Din.

Posamezni zvezki se dobivajo po 15 Din.

Na reklamacije se pošlje reklamirana številka brezplačno le tedaj, če se je reklamirala najkasneje en mesec po njenem izidu. Za poznejše reklamacije se mora reklamirana številka plačati.

Urejuje FRAN ALBRECHT

Uredništvo ne vrača rokopisov, ki jih ni naročilo.

Upravništvo: Prešernova ulica št. 54.

Izdaja «Tiskovna zadruga», r. z. z o. z. v Ljubljani.

Tiska Delniška tiskarna, d. d. v Ljubljani (predstavnik Miroslav Ambrožič).

LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA KNJIŽEVNOST IN PROSVETO

Anton Novačan: Sveti se, sveti Jeruzalem

(Iz «Evangelija sv. Lukeža.»)

I.

Sveti se, sveti Jeruzalem,
ti naše glavno mesto,
k tebi poromam srčno rad
z ljubeznijo svojo zvesto.

Ti nosiš sladko, skrito ime,
ko pravimo, da si Ljubljana.
Še si v megle zamotana
in srčkano zaspana.

Nad tabo so vedno si v laseh
ti desni in levi pismarji.
Njih pravda je menda vknjižena
že v najstarejšem urbarji.

Njih pravda, ej, pa kaj bi o tem
če pravdajo se pigmeji,
saj nisem prvi, ako povem,
da vsi so farizeji.

Svoj narod silijo z lažmi
v namišljene ideale,
zato brez idealov živi
in šteje se med male.

Siromak orje, se znoji
na skopi grudi očetov,
stoletja že v nebo strmi
ta narod podložnih kmetov.

In to je vse. In to je hudo,
da ne more dalje in više,
ker tuj moralno pravni red
čez voljo mu zakone piše.

In ni več mlad in ni več smel,
da rušil bi stare oltarje?
Kaj res Gospod je mimo šel
čez desne in leve pismarje?

II.

Sveti se, sveti Jeruzalem,
ti naše glavno mesto,
ti piješ, poješ in grešiš
zoper zapoved šesto.

Ošabno še ne ogledaš se,
če prerok k tebi priroma,
oj, človek ljubezni visokih zaznav
ne najde tu svojega doma.

V mladosti smo tu pohajali
in marsikaj že doumeli,
tako smo na priliko vedeli,
da tu ne bomo cveteli.

Da tu je natančno odmerjeno,
kako ti je krila razpeti,
ker cepljeno in uškopljeno
le hvalijo naši esteti.

Da, tu še ni rojen bil pravi heroj,
a kar se v nas šteje junaka,
če mu razgalite živo srce,
vas strah bo sebičnega spaka.

Da, nas še glava močno boli,
to je srednjeveška migrena.
Še krona Habsburga na nas teži
in škornji Tomaža Hrena.

Morebiti ni vse tako hudo
kot slika nam misel burna,
morebiti se vara evangelist
ubogi — in brez koturna.

Nad mestom so saje in zrak je tih,
oblaki so črna omela,
kot da bi vrag in ljubljanski menih
na eni vrvi visela.

III.

Sveti se, sveti Jeruzalem,
ti naše glavno mesto,
mi vsi ti gradimo veliki hram
in s hramom do sreče cesto.

Mi vsi smo taki stavbeniki,
da le z eno roko gradimo,
a z drugo se proti sovražniku
naše nove stavbe borimo.

Motečih sovragov bo legijon
in njih vojskovodja je beda.
Kolikor ni poleg neumnosti
vzgojene, ne dedne, seveda.

Mi bijemo, tešemo, zidamo,
da ne bo nihče oproda,
temveč dostojen za nami rod
sprejeti v hramu Gospoda.

Mi hočemo: Roji naših deklet
da ne bodo čemerne tlačanke,
mi hočemo vitke matere
in v srcu svobodne špartanke.

Mi hočemo: Mož rodovitnih granit
in ruskega obzorja,
ki bodo znali, da so doma
od gorâ — do tretjega morja.

A tu se dotikamo takih strun
na radost naših krmarjev,
da bilo bi ... O, saj nismo lizun
ne desnih, ne levih pismarjev.

Le to še: Ko mine stoletja mrak
in zarja sine deželi,
verujte, da bodete z mano vsi
p r v o himno — bedi zapeli.

Vladimir Levstik: Hilarij Pernat

(Nadaljevanje in konec.)

«Stana? Stana!» je klical drugo jutro striček Hilarij, ko je obrit in napravljen sedel za mizo ter čakal zajtrka. «Počasnica, kod se obotavljaš?... Pridi že, prinesi kaj; lačen sem kakor volk in — Stana, Stana!» Razgrajal je, zvonil s kozarcem ob steklenko za vodo in muzaje se poslušal v sebi utripanje prebujenih moči.

«Zdaj mu ponesem pismo,» je pomislila Stana v kuhinji, vsa sveža od sreče in pričakovanja. «Samo da mu ne bi škodilo — temu ljubemu, dragemu človeku!»

In v knjižnici je stal Milan Kantor v svoji kakijasti uniformi, s čelom naslonjenim na okno, s prsti zagrebenimi v mišice prekrižanih rok. Srce, ki v bojih ni trepetalo, mu je razbijalo tako brezumno, da so odlikovanja žvenketala nad njim.

«Ali je mogoče?» je šepetal. «Ali je resnica? Zdajle — čez nekaj minut — čez trenutek že — bom videl svojega očeta?...»

Skozi stene in vrata je slišal njegov glas — glas moža, ki ga je ljubila uboga mati!...

Toda striček je postajal res nejevoljen. Le kaj je delala Stana, da ni bilo duha ne sluha o njej?

«Ah nom de Dieu de bon Dieu!» je godrnjal. «Quam ego! Zanemarjati me misli? V obče ji moram brati levite, čim preje, tem bolje. Slišal sem, kako je v knjižnici govorila z nekom; gotovo je rekla Moniki, naj pospravi... In jaz sem ji bil tako strogo zabičil, naj ne spušča te nepismene kože med moje knjige. Počakaj, matuška!»

Tedajci pa je začul v predsobju njen glas in glas druge osebe. Šepetali sta, ne prijazno, to je uganil na prvi mah. Beseda semkaj, beseda tja — in šepet je zrasel v prepir. Tisti drugi glas je sikal, vriskal, lomil se od ogorčenja in usihal od togote. Profesor je spoznal, da govori trafikantka.

«Nein, nein,» je rojila Blanka Nákrtova, «takšne mi ne bodo kazale vrat! Ich glaub' gar nicht, da bi bil onkel Hilarius naročil... K njemu hočem, pustite me! Takšne mi ne bodo — —»

«Kakšne?» je osupnil Hilarij Pernat. «Kako — kakšne? Kateri vrag ji je odprl? Nu počakaj, danes ti dam vetra!...»

A že je vdrla v spalnico. Novica, s katero je Monika na vse zgodaj prihitela k njej, jo je bila pripravila ob poslednji ostanek

pameti. Mešalo se ji je. Hotela je vendar že poraziti «diese Schlange» — ali pa umreti na postojanki. S steklenimi očmi in razkrcenimi prsti, razmršena kakor furijska je obstala pred njim.

«Tako niste mislili, onkel Hilarius — oh, saj ne more biti!» je zavreščala, teatralno vijoč roke. «Niste ji ukazali, naj mi pokaže vrata!... Izpregovorite, ach, mein goldener Onkel Hilarius, postavite jo na laž!...»

Toda striček Hilarius ni izpregovoril. S svečano strogostjo je vrgel podtaknjeno «oporoko» na konec mize in trdo potrkal nanjo. Njegov pogled je bil oster kakor krvniški meč.

Nobena beseda ne bi bila mogla poraziti Blanke strašneje od te neme obtožbe. Vsa kri je mahoma izginila iz njenih ustnic in lic. Opotekla se je in trepetaje obslonela ob zidu. Njena prepadenost je bila tolikšna, da je na vrat na nos porinila glavo v zanko.

«Es ist nicht wahr!» je zakričala. «Ni res, ni res, ni res, Onkel Hilarius! To je Stanino delo. Samo ona je zmožna tega. Nur sie kann das Testament ge — —»

«Stoj!» je zagrmel striček tisti mah in pomeril nanjo z iztegnjenim kazalcem. «Odkod pa veš, da je bil v ovoju testament?!... Apage! Izpred mojih oči, kanalja! Da te ne vidimo v Vrtni ulici, dokler visi solnce na nebu!»

To je bil odločilni udarec. Blanka je bila razkrinkana, vse je bilo izgubljeno. Njen obraz je bil zelen kakor njene oči. Jeknila je od cnemogle zlobe in omahnila proti vratom. A tam je uzrla Stano.

«Adjé,» je zacvilila, «adjé, vi verblendeter Greis! Moja noga ne bo več prestopila vašega praga! Toda zapomnite si: vaša zlata Stana je vendarle ničvrednica — eine Schlange und ein unzüchtiges Ding... Snoči je prišel k njej mlad človek — ein serbischer Offizier, jawohl! — in se je zaprla z njim v biblioteko!... Še zdaj ga ima tam, le prepričajte se!...» Njen pogled je zmagoslavno zletel od Stane do strička.

In res sta oba vztrepetala. Starec je ves pobledelel in počasi segel z roko na srce. Njegova usta so se odprla, oči razširile.

«Ali je mogoče?» je zamrmral, gledaje Stano, kakor da mu je umreti. «Ali je resnica, ti grdo dekle?...»

Stana je pobesila glavo.

«Nu vidite!» je viknila trafikantka. «Eine Schlange und ein unzüchtiges — —»

A v tem je striček oživel. V njegov blede obraz se je vrnila kri, vse črte so mu zaigrale. In glas — le odkod je vzel siromak ta jerihonski glas!

«Prišel je! Snoči je prišel!» je planilo iz njegovih ust. «Kje ga imaš, hudobnica? Zakaj mi nisi povedala — cur non dixisti?»

«Umirate se, striček — nu, umirate se,» je šepatala Stana, loveč ga z razprostrtimi rokami, trdno uverjena, da se mora zdaj-zdaj zgruditi v nezavest. «Razburjenje vam škodi, nu, nikarite...»

Toda lepo je naletela!

«Kaj, umirim naj se!» je kričal striček čedalje glasneje. «Sin je pod mojo streho — in jaz naj se umirim? Kako umirim! Kako škodi? Ali mar ne vidiš, slepota, da sem zdrav — da sem zmožen rušiti stolpe in obzidja?»

Tisti mah se je pojavil na pragu Milan Kantor. Uprl je oči v strička Hilarija in je obstal kakor vkopan.

Tudi striček je umolknil. V brezumju sreče, ki ga je prešinila, je zaigral na njegovih ustnicah droban, toliko da ne hudomušen nasmešek.

«Nu, mladi mož,» je dejal s kar moči trdnim glasom, «nu, stopi bliže! Pokaži se — daj papanu roko!...»

A zadnja beseda mu je ostala v grlu. Krčeviti smehlaj njegovih ust se je nenadoma razsul. Ne čuteč pekoče mokrote, ki mu je drla iz oči, je razširil roke proti sinu in je obstal kakor razpet na križ ljubezni...

*

Pol leta je bilo minilo. Milan Kantor je bil zdavnaj prepisan v Milana Pernata, v trafiki je vokal Leopold Matevž pl. Nagerth že nekaj mesecev, ne da bi se bil kdo čudil njegovi prisotnosti, in senzacionalni samomor Karla Plešivca je bil prav tako pozabljen kakor uboga Mimi in njeni otroci, ki bi bili poginili od vsega hudega, da ni profesor iz lastnega nagiba odprl roke. Histerično zanimanje, s katerim je javnost pozdravila veliki dogodek v Vrtni ulici in manjše, enako nevsakdanje dogodke, ki jih je usoda nanizala okoli njega, se je vračalo v običajne meje. S tem ni rečeno, da bi bili prebivalci našega mesta opustili vtikanje nosov v tuje posle ali vobče katerokoli svojih podedovanih navad; narobe, vsiljivosti, opravljivosti, čredne zlobe in vsakojake druge nespodobnosti je bilo skoro več nego prejšnje čase. Edini otok, ki je zelen in nedostopen štrlel nad blatom naše javnosti, je bila hiša strička Hilarija. Čim več je bilo zunaj teme, tem več je bilo v njej svetlobe; čim rajši so v mestu govorili o njej, tem rajši so v njej molčali o mestu. Živeli so gospodsko, odmaknjeno, v sebi zaključeno življenje — edino, ki more danes obvarovati človeka, da se ne zlije s podlo kalužnico ljudi...

Enega tistih zlatih junijevih popoldnevov leta 1919. je hodil striček z Milanom po vrtu. Razkazal mu je bil vse rože, vsa

drevesa in vse steze ter mu odkril zgodovino sleherne podrobnosti tja do Julija Pernatha in še delj nazaj. Čuvstvo neprelomljive zveze med prošlostjo in bodočnostjo je pri tem globoko prevzelo sina in očeta. Molče sta obsedela v hladnici; njiu oči so zamišljeno blodile po zelenih lehah, cvetočih vrtnicah in nosnih vejah hrušek in breskvi. Hilarij Pernat ni vedel, ali hodijo sinove misli tisto pot kakor njegove; toda sam je slovesno čutil pomen slike, ki se je razgrinjala pred njim, vsa skladna in enozmiselna, od sina ob njegovi strani pa do slemena hiše in do peska, ki mu je škripal pod nogo. In ko je prihitela Stana z malico in s svojim srečnim smehom na ustih in v očeh, se je spomnil marsičesa, kar je bil čul, opazil in uganil, in obšlo ga je, kakor da tudi ona ni odveč v tej sliki. Njen svetli smeh, njene dobre oči, njene lepe delavne roke, njen vitko dozoreli stas, vsa njena duša in pojava je bila zraščena z življenjem Pernatovega doma.

«In vendar,» je izpregovoril, išoč besed za svojo misel, «vendarle je tu nekaj, česar pogrešam. V moji sreči je še vrzel in most, po katerem pojdem v večnost, še ni dozidan... Da, časih mi je, kakor da živim v grobnici. Ali mar ni res, da je hiša grob, če ni v njej — —»

Stana in Milan sta ga začudeno pogledala. Toda guba napetega iskanja na stričkovem čelu se je mahoma razleknila: sklenil je bil, da pove svojo željo brez prisodob.

«Stana,» je rekel in prijel mladenko za roke, «nikar se ne ustraši, Stana... Veliko novico ti povem: Milan bi se rad oženil.»

Osupnila sta vsak po svoje. Med tem ko se je Milan nasmehnil in radostno zardel, je Stana prebledela kakor prtič v njeni roki.

«Vem, vem,» je nadaljeval profesor. «Zate je to zamotano vprašanje. Teško bi dala ključke iz rok — ne glede na to, da v boljših rokah ne bi mogli biti...»

Njena spodnja ustnica je žalostno drhtela. Tiho je vzdignila zveženj ključev, ki ga je zmerom nosila s seboj, in ga je potehtala na rokah, kakor bi se pripravljala, da ga položi pred strička.

«A to ni edino,» je dejal Hilarij Pernat, ne meneč se za učinek svojih besed. «Utegnili bi biti še drugi razlogi. Na primer ta, da si midva z Milanom ne moreva misliti gospodinje razen tebe: da te ne moreva ne odstaviti ne zapostaviti — ker ne bi mogla živeti brez tebe!... In zato — quid nobis faciendum? Kakorkoli si belim glavo, rešitev je samo ena...»

Odkušljal se je in popravil ščipalnik, ki mu je lezel z nosu. Stana je trepetala.

«Priznajmo,» je nadaljeval starec s čudno mehkim glasom, «priznajmo, da moj Cunctator v kakem pogledu ni snubec po

tvojih željah... A vendar, dete, vendar te vprašam: ali ga hočeš, ko striček prosi zanj?... Le voulez-vous?...

Tedaj je Stana zažarela kakor roža pred vhodom v hladnico. Z blaženim smehljamem se je nagnila stričku na prsi, položila mu roko okoli vratu in zašepetala:

«Oui, mon oncle...»

L. Annaeus Seneka — A. Sovre:

Apokolokyntosis — Potikvitev

Satira na cesarja Klaudija smrt ter njegovo pot v nebesa in pèkel.

Leta 41. po Kr. je poslal cesar Klaudius Seneko v izgnanstvo na Korsiko. Seneka je bil kot velekapitalist, finančnik in diplomat vaje razkošnemu življenju v Rimu; lahko si je torej misliti, kako silno ga je kazen zadela. Osem let je moral prebiti na divjem, samotnem otoku. Leta 49. ga je Klaudius sicer poklical nazaj, ali Seneka mu izgnanstva ni nikoli pozabil. Najhuje pa ga je grizlo to, da je moral kot dvorni retor in vzgojitelj mladega Nerona sestaviti ob Klaudijevi smrti poveljujočo osmrtnico. Toda kruto se je maščeval. Skoraj da neposredno po cesarjevi smrti se je pojavil v rimski javnosti paskil — da ga je napisal Seneka, ni nihče dvomil —, v katerem je izbrizgal pisec na cesarja ves strup smrtnega sovraštva. Poróga je tako ujedljiva, da je po njej domala nemogoče objektivno orisati Klaudijevo osebnost; zakaj neprestano se vsiljuje človeku žalostna nakaza idiota na prestolu, narisana v satiri z naravnost grozljivo umetnostjo. Že naslov «Apokolokyntosis» sam je strupen dovtip, narejen po «apothēsis». Kolokynte pomeni tikvo, bučo, ki je bila in je še simbol gluposti. Pisec hoče torej reči, da Klaudius ne zasluži izpremembe v boga, temveč v tikvo. Poleg Petronijevega Trimalchiona je Potikvitev najboljša antična zabavljica in — dasi brezmejno zlobna — ena najbolj duhovitih političnih satir v svetovnem slovstvu.

Uvod

Zabeležiti hočem kašnjim v spomin, kaj se je primerilo v nebesih dne 13. oktobra 54., ob svitu nove dobe, na pragu do srečnih zlatih časov. Peresa mi ne bo vodil ne prikup ne odkup: kar bom napisal, je do mrvice res. — Ako me kdo vpraša, odkod moja vednost, mu najprvo, če me ne bo volja, sploh odgovoril ne bom. Kdo neki me more siliti? Mar nisem svoboden, kar je odbilo nje mu, ki je na sebi dokazal, da je res, kot pravi pregovor: Za kralja ali norca je treba, da se človek rodi? Če se

mi bo pa le zljubilo odgovarjati, porečem pač, no — kar mi bo bašte v lápe prišlo. Kdo je že kdaj od zgodopisca zahteval zapri-seženih prič?

Pa denímo, da bi moral končno vendarle navesti poroka: le-tu se obrni do njega, ki se mu je prikazála Drusilla na svoji poti v elizij.¹ Potrdil ti bo, da je videl tudi Klaudija, kako je «z racávim korakom» rogačkàl² proti paradižu. Mož mora hoti ne hoti vedeti vse, kar se koli v nebesih zgodi: saj je gradbeni inspektor za Appijevo cesto, po kateri sta šla, kakor veš, tudi Divus Augustus in cesar Tiberius med bogove.³ Zato pa, kar vprašaj ga — a na samem — pa boš zvedel: vpričo drugih ti nikar črhnil ne bo. Zakaj odkar je v senatu prisegel, da je bil pri Drusillinem vne-bohodu resnično navzoč, a mu vesele novice živ krst ni verjel, se je slovesno pridušil, da v bodoče ne mrkne več, pa če bi našel na sredi trga človeka ubitega.

Od njega torej sem slišal zgodbo, ki jo objavljam — tako točno in brez utaje, kakor gotovo želim možu zdravja in sreče.

Že so po kračji stezi se krčili Solncu obtoki,
ure naraščale vdilj, somornemu spancu prijazne,
Luni kraljici vse dalje šireč zmagovito gospostvo:
grbava zima je slačila kras bohotni jeseni,
že vinogradnik kolón, ki mu trs je po volji prezórel,
redko je grozdje obral, zakesnele trgatve pridelek.

Toda razumel me boš nemara laže, ako rečem: mesec je bil oktober, dan trinajsti, ura — te ti pa ne utegnem natančno povedati, zakaj prej se bodo filozofi zedinili, ko pa kazáli dve uri enako. Vsekakor je biló med dvanajsto in enimi popoldne.

«Viš ga, trlepa,» boš dejal; «pokaži mi poeta, da bi mu ne biló premalo, opevati zgolj solnčne vzhode in zahode: še poldnevu ne privošči pokoja, ti pa kaniš kar tako smukniti mimo te lepe ure?»
Prav: pa se zgódi po tvojem:

Že polovico obloka so Phoibu prekróžili belci:
bliže mrakovom noči potresaval dremotno je vájet,
zviška krečoč se navzdol s plameníco po dragi poševni,

ko je pričel Klaudius naganjati dušo, ali pravih vrat ji ni našel.

¹ Kaligulova sestra. Senator Livius Geminus je prisegel, da jo je videl na poti v nebesa. Leta 54. je bil očividno «curator viae Appiac».

² Klaudius je šepal. Cit. po Verg. Aen. II, 724, kjer drobni mali Iulus «non passibus aequis» poleg očeta Aeneje.

³ Prvi je umrl v Noli, drugi v Misenu; trupli so prepeljali po Appijevi cesti v Rim.

Predigra v nebesih in njen konec na zemlji

Tu pomigne Mercurius, ki je imel s Klaudijevimi talenti zmeraj veselje, eni izmed treh rojenic na samo,

«Pretéto si trda,» jo prime, «da moreš mirno gledati, kako se trapi siromak nadložni. Kaj res ne bo konca njegovemu trpljenju? Štiri in šestdeseto leto že teče, odkar se préklata z dušo. Zakaj si mu gorka — njemu in državi? Naredi vendar, da astrologi vsaj enkrat pogodé, ko mu, kar je že cesar, iz leta v leto in mesec za mescem zvonijo k pogrebu. Sicèr pa ni čuda, če se motijo, in mu nikdó ne ve ure: saj ga ima vse za ničéta, ko da bi sploh rojen ne bil.⁴ Stori, kar moraš storiti, in pošlji mu smrt, da kdo boljši zavlada v izpraznjenem dvorcu.»⁵

«Jaz bi mu,» odvrne Klotho, «bome da rada primaknila pedenj časa ali dva, da bi utegnil porimčiti še tistih pet tujerodcev, ki jih še ni — Klaudius si je bil namreč vtepel, da mora videti v togi vse Grke in Francoze, Španjole in Angleže —, toda ker je že sklenjeno, da ostani nekaj Nerimcev za seme, in tudi ti tako hočeš, pa bodi.»

Tu odpre púšico in vzame tri preslice iz nje: na eni stoji ime Augurinus, na drugi Baba, na poslednji Claudius.⁶

«Tej trojici hočem še letos prestriči nit, in to v kratkih presledkih: ànti nečem, da bi hodil brez spremstva na pot. Ne biló bi pravično, da bi nenadoma ostal sam, ko je imel še pred kratkim tisoč ljudi okoli sebe, da so ga stregli spredaj in zadaj. Začasno si bo moral pomagati pač s tema pajdašema.»

Rekši pretrga namótek, nasukan na gnudno vreténo, v znak, da je proč pàknéštvo, dognano norčavo življenje. Lachesis pa, ki ovija vezilo prebujne ji kodre, lavorov venec pierski noseče nad belim očeljem, seže po volni, bleščavi ko sneg: z blagoslovljeno róko vsuče si nit, in glej: nit v novi se barvi leskeče. «Čudo, prečudo,» ji vzklikate sestri ob divni osnovi: saj se preprosta ji runa pretvarja v sijajno kovino, zlate vekóve lijóč iz kodelje po čudežnem vlaknu.

⁴ Klaudius je bil izdal strog zakon proti vedežem, zato je umljivo, da so mu želeli smrt. Za pravilno postavitev horoskopa je važen rojstni datum — «hora natalis»; iz nje se dá izračunati «hora fatalis» — dan smrti. Pisatelj se kruto ponorčuje, češ, kdo pa vé za Klaudijevo rojstno uro, ko se vendar živ krst ne zmeni zanj, prav ko da bi ga na svetu ne bilo. Človeku pa, o katerem se «dvomi, ali je sploh rojen», je težko postaviti horoskop.

⁵ Cit. po Verg. Georg. IV, 90, nanašajoč se na matico čebel.

⁶ Augurinus neznan, Baba notoričen idiot; trojica tvori norčevski ABC.

Dalje, vse dalje tekó predicam blagotni praméni:
 polnih se rok veselé, jim sladka zabava je posel.
 Sámo po sebi odseda se prelo: brez truda se spušča
 nitka za nitjo voljnó raz gladko plešoče vreteno,
 dókler ne prejdejo Nestorju let, dá, sivcu Tithónu.
 K delu pripeva jim Phoibos: vesel, da obeta se sreča,
 strune zdaj ubira vzigran, zdaj sestram volno podaja.
 S pesmo jih mami in krati jim čas, da pozabijo dela.
 V tem ko obsipajo brata z zahvalo za godbo in pesem,
 roka naprede jim več ko navadni odmerek človeku.
 Phoibu je obilje pogodu: «Ne jémljite proč,» se zavzame,
 «ah, ne utesnjujte v obòr kratkoživih pozemeljskih bitij
 NJEGA, ki jè kakor jaz, po licu dvojník mi in stasu,
 v glasbi in z grlom mi kos. On blažene vrnil bo čase,
 trudne potešil in vzel onemelim zakónom molčavost.
 Kar je D a n i c a med dróbnico zvezd, ki zbežé, ko zasije,
 kar je V e č e r n i c a roju družic, ki jih zopet privabi,
 ali kar S o l n c a ognjeni pogléd je vesoljstvu, ko zarja,
 rožnemu jutru rodníca, prežene temačne mračine,
 belcev bleščečo se vprego spustivši iz svetle ográde:
 to bode Romi njen car: le-tak se pokaže ji NERO.
 V soju spokojnem žareč odseva čarobno milobo
 lice njegovo in til, z valujočimi kodri obzarjen.»

Tako je pel Apollon. A Lachesis, ki ji je bil za čudo lepi
 mladec sami všeč, je dajala iz polne roké, dá, še iz svojega mu je
 primaknila nemalo let. Gledé Klaudija pa vsi v en glas, češ,
 naj «s pobožno rádostjo ga iz dvorca ponesó».

Mož je res izbrljuzgal dušo, in bilo je konec njegovemu pri-
 vidnemu životarstvu. Zadahnil je, poslušajoč komedijante: zdaj
 menda razumeš, odkod moj strah pred umetnostjo.

Poslednje besede na zemlji je izjécal, ko se mu je baš utrnil
 krepek glas iz tistega dela telesa, s katerim je laže govoril:
 «K-k-križem balta», je zastokal, «z-zdaj sem se pa p-p-podelal, če
 se ne motim». Ali se je res, ali ne, ne vem: gotovo pa je, da je v
 življenju vse pogovnáł.

Klaudius v nebesih

Odveč bi biló pripovedovati, kaj se je nadalje zgodilo na
 svetu. Saj še vsi pomnite, nevarnosti pa tudi ni, da bi padlo komu
 iz spomina, kar mu je vtisnila vseobča radost: svoje sreče človek
 nikoli ne pozabi. Poslušájte rajši, kako se je vedlo rajnemu v
 nebesih. Za resničnost poročila vam jamči moja priča.

Vratar naznani Iuppitru, da stoji tuj moški zunaj, čudne postave in do dobrega siv. «Nekaj pomravra, vrag si ga vedi kaj: kake grožnje ka-li, ko ti venomer pokinkuje z glavó. In šepast je na desno nógo. Vprašal sem ga, kako se piše, pa mi je tako nerazločno in skrotovičeno odgovoril, da ne vem kam ž njim. Jaz ne razumem njegovega jezika: Grk ni, Rimec tudi ne, sploh nobenega znanih narodov.»

Iuppiter ukaže Herkulu — le-ta je prepótoval križem svet in je očividno poznal vsa plemena —, naj stopi ven in poizve, kakega porekla je prišlec. Herkules gre in pokuka skozi linico.

«Sveta nebesa,» se prepade, «mar se nisem še z vsemi pošastmi rvàl? Kakšna nepogledna prikazen! Kakó to racá! In ta glas, zméden in kôsmat, da ni nikamor podobno. S kopnega ni, spaka, brž iz morjá. Pa ne, da bi me čakálo trina jsto delo ka-li?»

Šele ko ga natančno razgleda, se mu zazdi, da ima nekaj človeku podobnega pred seboj. Stopi torej izza vrat in ga — Grku prava malenkost — nagovori s Homerjevim verzom: «Kdo si in kakih ljudi? Kje rodno je mesto ti, starši?»

Klaudius se razveseli, da imajo v nebesih tudi filologe, pa se zanádeja, da se bo še njegovi «Zgodovini»⁷ našel prostorček. Zato mu sam odvrne s Homerjem, rekoč: «Vihra zanesla me je od Ilija prav do Kikónov». Primernejši bi bil vsekakor naslednji stih v Homerju: «...tu sem porušil jim mesto, podavil meščane».

Že je domala ukanil Herkula — bog ni bil nikoli kdo ve kako ubrisane glave —, da ni stala Malaria poleg, ki je edina izmed bogov prišla ž njim⁸ — vse ostale je pustil v Rimu.

«Oho,» se oglasi, «kujon laže kakor najet. To ti jaz povem, ki sem prenekaj let preživela ž njim. Možak je iz Lyona, ti pravim, pristen Galec, ko le kaj. Zato je tudi ravnal po galsko: zavzel je Rim. No, in da ležé med Xanthom⁹ in Rhône-o tisoči milj, vendar veš: saj si preštorkljàl tóliko sveta ko redko kateri mezgár po poklicu.»

Klaudija popade togota: silovita brundáva izraža njegovo ihto. Kaj momlja, ni moči razumeti: toda dejati hoče Malarijo ob glavo. Kajti znana kretnja — edino za to je njegova drgečoča roka še dovolj krepka —, s katero je navadno obsojal na smrt, pomeni ukaz, naj se ženska okrajša do vrata. Ali — ko da stojé sami ministri okoli njega: tako malo se zmeni kdo za njegove pomige.

⁷ Klaudius se je bavil tudi z zgodopisjem.

⁸ Imel je po večini mrzlico; po oficialnem naznanilu je tudi umrl zbog nje.

⁹ Reka v Troadi, odkoder pravi Klaudius, da je prišel.

«Slišiš, mož,» ga ustavi Herkules, «okani se ábotnosti! Pomisli, da si v kraju, kjer ,miši železo glodajo'. Na dan z resnico, če ne, ti izprašim norčavosti!» Da pa bi dal svoji zahtevi večjo učinkovitost, se ustopi v pozo trageda ter zadeklamira:

«Bo kaj? Govori: kje ti je tekla zibel? Brž,
če ne, te s temle tršem ób tla položim:
preneki divji kralj je klecnil v smrt ob njem.
Ne rénci! Kdo razberi tvoj grgravi golč?
Katere zemlje rod te je kímavca skotil?
Na poti v daljne kraje h kralju treh teles,¹⁰
ki vzel sem mu slavno čredo kraj Španskega morjá
ter jo prignal do Argov, mesta ob Inachu,
sem videl gorsko sleme nad strugo dveh vodá,
stoječe Phoibu — kadar vstane — na pozdrav:
mogočne Rhône burni val dreví pod njim,
Saône tok pa, oklevajoč, kam bi zavil,
splakuje z rahlim božanjem tihotni breg.
Je mar le-ta dežela vzdojila ti duhá?»

Tako je govoril, še koli korajžno in odločno. Posebno lahkó mu pa le ni pri srcu, in kar strahóma čaka ,brljuzge od bedaka'.¹¹

Ko vidi Klaudius junáčino, kako se repenči, ga pri tej priči mine burkávost. Brž prepozna, da je — kakor mu tudi v Rimu ni bilo enakega — njegova veljava le-tu kaj piškava, in da je petélin pač le na svojem gnojišču gospod.¹² Poskusi mu torej, kolikor ga je razumeti, takole do živega:

«Ljubi Herkules, ti vzor junaka med bogovi! Upal sem, da mi pomoreš pri drugih, in če bi zahteval kateri poroka od mene, sem mislil baš tebe predlagati, ker me najboljše poznaš. Blagovoli se samó spomniti, da sem bil jaz tisti, ki je cele dneve, še o počitnicah, vodil sodne razprave pred tvojim svetiščem v Tiburu.¹³ Ti veš, koliko muk sem prebil, ko sem noč in dan poslušal govore advokatov. Če bi bil ti kedaj padel v to družbo, bi bil, kakor si že korenjak, vendar rajši praznil Augijeve kloake. Koliko več govna sem moral izkidati jaz! Ker pa nameravam...

¹⁰ Geryon.

¹¹ Parodija *μωροῦ πλεγγύην* na tragiški *θεοῦ πλεγγύην* = udarec od božje roke.

¹² Aluzija na Klaudijevo galsko domovino: petelin = galska ptica.

¹³ Klaudiju je bila prava strast, voditi sodne razprave. Še meseca julija in avgusta, ko so bile sodne počitnice, si ni dal miru. Pri tem pa je kaj rad delal «po okrajšanem postopku», da je namreč zasliševal le po eno stranko, pogosto pa tudi nobene.

Tu je v izvorniku precèj široka vrzel, v kateri manjka konec Klaudijevega govora in začetek zbornične seje v nebesih. Klaudiju se posreči, topounnega Herkula pregovoriti, da mu obljubi pomoč, ko bo prosil za apoteozo. ‚Hercules comicus‘ je velik požeruh in kar mrtev na ženske: verjetno je torej, da mu skuša cesar s te strani priti do živega in da mu ponudi ne vem kakih kulinarčnih in erotičnih oblizkov. Ob kratkem, Herkules mu odpre ter ga povede proti kuriji, kjer je zbran véliki bogovski svèt. Iz prvega stavka po vrzeli pa se da sklepati, da jima bogovi ne pusté do sebe — menda so videli klavrno cesarsko prikazen pa so se zbal — in da Herkules v zbornico vdre. Tu pojasni, kaj bi Klaudius rad, in predlaga, naj se prošnji ugodi. Razvije se živa debata. Tekst se nadaljuje s tem, da baš eden izmed bogov zavrača Herkula:

«...ni čuda, da si vdrl v zbornico: saj ni noben zapàh varen pred teboj. Pa povej nam vsaj, kakšen bog, hočeš, da postani ta pavluha. ‚Epikurski‘ ne utegne biti, zakaj pisano je, da bodi ‚bog sam brez posla, da ga pa tudi drugim ne prizadevaj‘.¹⁴ Pa tudi stoiški ne, ker bi moral biti po Varronovi definiciji ‚okrogel, brez glave in predkožka‘.¹⁵ Apropos, glave: saj je nima, kakor vidim, in srcá tudi ne. Potakem vendar nekaj stoiškega boga. — Bome, če bi samega Saturna prosil za apoteozo, pa bi mu še izpodletelo, dasiprav je njegov mesec vse leto obhajal v vlogi veselega Kurenta,¹⁶ nikar da bi mu jo dovolil Iuppiter, kateremu je indirektno oponesel incest: saj je del svojega zeta Silana zgolj radi tega ob glavo, ker je imel ta sestro, izredno ljubko deklè, ki jo je ves moški svet nazival Venero, samemu pa je bila za — Iunono. «Prav mu je,» ga čujem ugovarjati, «zakaj se je pa baš nad sestro spravil?» Glúpan, po svetu poglej! V Athenah je napol dovoljeno,

¹⁴ Po Epikurovem nauku je bog bitje, ki *οὐτε ἀπὸ πρᾶγμᾶ τι ἔχει οὐτε ἀλλὰ παρῆχει*. S Klaudijem se ujema stavek le v svojem prvem delu, v drugem pa ne, češ, sam res nima nikakega posla, pač pa ga drugim prizadeva — s svojim nadlegovanjem za apoteozo.

¹⁵ Po Chrysippu je iskati boga v vesoljstvu — mundum ipsum animo et sensibus praeditum... rotundum... deum — v tem ko so stoiiki antropomorfizem kot smešnost odklanjali. Klaudius ima človeško postavo, torej tudi stoiški bog ne more biti. Tisto z glavo in predkožkom je očividno šala, naperjena proti antropomorfskim upodobitvam bogov, zlasti hermam, ki so jih oblikovali z glavo in phallom.

¹⁶ Tako zvana «Saturnalia» so se praznovala meseca decembra v spomin na zlate Saturnove čase. Bili so hrupni dnevi s pitjem in petjem in raznovrstnimi burkami; med drugim je bil običaj, da so ob saturnalijih gospodarji stregli sužnjem pri mizi. Klaudius je vse življenje obhajal Saturnov praznik, t. j. vedno je veseljačil in bil v svoji gluposti sluga svojim slugam.

v Alexandriji pa sploh.¹⁷ «Toda v Rimu je čistost doma: še miši skrbé za snago, ko žrmlje oblizujejo.» Kaj, táko-le da bi nas učilo morale? Reva še tega ne ve, kaj se v njegovi spalnici godi, pa ti ,iztiče po nebeških conah'. Po bogovstvu ga skomina: premalo mu je, da so mu na Angleškem postavili tempelj, kjer ga barbari molijo in časté, da si ,milost butca pridobé'.¹⁸

Tu pride Iuppitru na misel, da bi se debata in glasovanje prav za prav ne smela vršiti, dokler je kak zasebnik v kuriji.

«Gospoda senatorji,» se oglasi, «dovolil sem vam, da zastavljate vprašanja: vi pa se vedete ko v beznici. Zahtevam, da se ravnate po pravilniku. Kaj si bo vendar mislil ta človek o nas, pa bodi, kdor koli?»

Nato potisnejo Klaudija iz dvorane, in prvi, ki dobi besedo, je oče Ianus, designiran konzul za na 1. julija popoldne, prekleto prevejan lisjak, ki gleda vsevdilj ,naprej, obenem pa návzrit'. Njegov govor je bil kaj spreten — kaj bi ne bil, ko je pa na Foru živel¹⁹ — in tako nagel, da stenograf ni mogel pobirati besed za njim. Zato ga tudi jaz ne priobčim, ker ga ne maram preoddati v drugačni obliki, nego mu jo je umeril govornik. Skratka, razpredal je podolž in počez o dostojanstvu bogov, in da te častí ne gre podeljevati vsakemu Pepetu ali Janezu. «Njega dni,» je zaključil, «apoteoza ni bila kar si bodi: dandanes pa počenjate otročjo komedijo ž njo! Zato pa, da ne poreče kdo, češ, Ianus govori iz osebnih, namesto iz stvarnih razlogov, izjavim, da sem za naslednji predlog:

Nihče le-onih, ki ,živé od sadežev zemlje', ne postani posihmal več bog. Kdor bi se dal temu ukrepu nakljub za boga bodi že imenovati bodi izvoliti ali celo slikati, se izróči prémrlom, ob prihodnjih igrah pa jih dobodi med gladiatorskimi novaki s šibo po záplati.»

Za Ianom je bil vprašan po mnenju Vike Pote sin Diespiter, tudi designiran konzul, drugače pa borzni senzal, ki je živel ob kupčiji z državljanskimi pravicami. K njemu se je ljubeznivo prihulil Herkules in ga narahlo potrzal za uho, nakar je Diespiter svoj votum takole formuliral:

«Ker je božanski Klaudius po krvi v sorodu z božanskim Augustom in nič manj s svojo gospo babico, ki jo je sam povzdignil

¹⁷ Cimon n. pr. je imel svojo po poli sestro Elpiniko za ženo, pri Ptolemajcih pa je bil zakon med bratom in sestro običajen.

¹⁸ Slična parodija kot v opombi 11.

¹⁹ Ianov lok je stal na severnem koncu fora blizu govorniške tribune, torej na kraju, kjer je imel bog dovolj prilike, da se je izuril v govorništvu.

v bogovski stan, božansko Augusto, dalje, ker tudi osebno vse zemljane po modrosti nemalo prekaša, in je končno v javnem interesu, da bodi kedó tu, ki utegne z Romulom ‚vrela repo otepati‘;²⁰ glasujem za to, da se prevzemi božanski Klaudius z današnjim dnem med bogove, ob vseh ugodnostih, ki jih uživa kateri koli od onih, kar jih je bilo pred njim po redu in obredu posvečenih, akt o apoteozi pa da se uvrsti med Ovidijeve *Metamorfoze*.»²¹

Mnenje se je kresálo ob mnenju, in že se je nagibala zmaga na Klaudijevo plat, zlasti ker je Herkules, videč, da se kuje njegovo železo, pridno agitiral od boga do boga: «Pa mi vendar ne misliš delati skaze, lej ga! Moje tepke zorijo: če ti bo treba kesneje kake usluge, se ti rad oddolžim. Roka roko umiva.»

Končno je prišel na vrsto *Divus Augustus*. Vstal je s sedeža ter sprožil naslednji govor, pravi biser retorične umetnosti:

«Visoka zbornica! Vsi veste in mi utegneta podpričati, da še nisem izpregovoril, kar sem v nebesih: zmeraj hodim po svojem poslu. Danes pa se ne morem potajiti ne zadrževati več bóli, ki je še hujša, ker ji je primešana grenka kaplja sramú. Zato torej sem ustvaril mir na kopnem in na morju, zato udušil državljansko vojno in utrdil moralnost z zakóni, zato olepšal mesto s krasnimi zgradbami, da — pa saj ne najdem besed, slavni zbor, da bi se po volji izrazil: sleherna je premedla za mojo pekočo ogorčenost. Ne morem drugače, ko da si pomagam z znanim izrekom velikega govornika Messale Korvina: «Hudič naj vzame tako vlado.»²² Ta človek, čislani senat, ki se dela, ko da bi si še muhe ne upal pregnati z nosa, ta človek je tako hladnokrvno pobijal ljudi, kakor dviguje kuže nogó ob kantónu. Pa kaj bi govoril o umoru vseh premnogih veljakov? Saj ne utegnem objokovati še njegovih javnih morij, če se spomnim strahot, ki jih je prizadel moji hiši. Zato hočem o onem molčati in govoriti le o rodbinski nesreči; kajti ‚srajca mi je bliže mimo suknje‘.

Ta malopridnik — le pogledjte si ga —, ki se je toliko let skrival pod plaščem mojega imena, mi je v zahvalo usmrtil dve pravnukinji, Iuliji, eno z mečem, drugo z gladom, in umoril enega prapravnuka, Lukija Silana. Je li bil ta res kriv, presodi ti, Iup-

²⁰ Namesto ambrozije: aluzija na Klaudijevo požrešnost in na navado Romula, ki je imel na zemlji rad repo in te navade tudi v nebesih ni opustil.

²¹ Ovidius opeva Romulovo in Caesarjevo apoteozo, zato naj se jima pridruži še Klaudius s svojo.

²² Zabavno na teh besedah je, da jih je zabrusil Korvinus Augustu samemu, ko se je odpovedal časti mestnega prefekta.

piter: zakaj njegova zadeva je močno podobna tvoji, to moraš priznati, če si pravičen.

Povej mi, 'božanski' Klaudius, kako si mogel izrekati smrtne obsodbe nad svojimi neštetimi žrtvami obojega spola, prémer si njih zadeve preiskoval, dá, preden si sploh koga zaslišal? Kje je taka navada? V nebesih gotovo ne. Poglej ga Iuppitra, koliko let že vlada, pa je edino Vulkanu zlomil nogó, ko ga je, čvrsto popadel za stegno in zadégal z nebeškega praga', in nad ženo se je nekoč razjezil, pa jo je v eter obesil. Mar jo je s tem že umoril? Ti pa si Messalino, ki sem ji bil jaz praujec, prav kakor tebi. «O tem mi ni nič znanega,» porečeš. Naj te vragi oderó! Tvoja pozabljivost je še sramotnejša, nego da si moril.²³ — Zmeraj je pobiral stopinje za rajnim Kaligulo: ta je spraval svojega tasta s sveta, Klaudius še zeta povrh; Kaligula je prepovedal Krassovemu sinu pridevek Magnus: Klaudius mu je ime vrnil, zato pa glavo vzal. Usmrtil je v eni hiši troje ljudi, Krassa, Magna, Skribonijo, sicer same pridaniče, ali vendarle plemiče, in Krassus je bil vrh vsega še taka tápica, da bi bil domalega dober za cesarja.

In tega človeka hočete napraviti za boga? Poglejte si vendar to posodo žalosti! Kaj ga ni bog ustvaril, ko je bil najbolj slabe volje? Skratka: tri besede naj mi gladko ponovi, če more, pa mu grem za hlapca. Kdo neki bi častil to pokveko po božje? Če boste takimle podeljevali božanstvo, bo izgubil svet vero še v vaše bogovstvo. Da končam, visoki zbor: če mi priznavate, da sem se vedel med vami kot mož, ki je vreden svoje časti, in da nisem nikoli nikomur povedal svojega mnenja preodkrito v brk, maščujte krivico, ki sem jo pretrpel. Moj predlog se glasi» — čita iz beležnice:

«Uvažujoč dejstvo, da je Tiberius Klaudius umoril svojega tasta Appija Silana, svoja zeta Magna Pompeja in Lukija Silana, tasta svoje hčere Krassa Frugija, podobnega mu kot jajce jajcu, dalje taščo svoje hčere Skribonijo, svojo ženo Messalino in nešteto drugih, kojih imen ni bilo mogoče ugotoviti, oddam svoj votum v tem smislu, naj se uporabi proti inkulpatu vsa strogost, ki se izražaj tako, da se mu ne dovôli pravni lek sodne obravnave, temveč da se brez odloga izženi s striktno določbo, da mu je Olympos v treh, nebeški rajón pa v tridesetih dneh za vselej zapustiti.»

²³ Suetonius pripoveduje o Klaudijevi pozabljivosti neverjetno anekdoto, češ, da je cesar nekaj ur po podpisu smrtne obsodbe Messalini pri večerji čisto nedolžno vprašal, zakaj gospa ne pride jest — cur domina non veniret.

Predlog se sprejme. Božji sèl pograbi Klaudija nemudoma za vrat in ga odžene iz nebes v pekel, „odkoder ni se prè še nihče vrnil“.

Intermezzo v Rimu

Ko stopata po Sveti ulici nizdolu, vpraša Mercurius nekoga, kaj pomenijo množice, ki valovijo po Foru. Pa ne, ko bi bil danes Klaudijev pogreb? Da, pogreb, pa še pravi vzorek po sijaju in utratku: že na prvo okó vidiš, da nosijo boga na pokòp. Toliko je krdelo sviračev, trobentačev in drugih piskačev, tako hrupen njihov koncert, da ga utegne celo Klaudius slišati. Vedra lica vsepovsod, sama židana volja: kakor osvobožen se izprehaja rimski narod po Foru. Le Agathon in še nekaj rabulistov se joče, joče res prav od srca. Pošteni juristi pa prihajajo iz svojih skrovišč, vsi blede in pretrgani, komaj še z iskro življenja v sebi, kakor po hudi bolezni. Eden od njih opazi, kako stikajo oni poštenjakarji glave, pa stopi bliže in jih ošine: «Saj sem vam pravil, da ne bo več en predpust.»

Ko vidi Klaudius svoj pogreb, se mu posveti, da je ž njim v resnici proč. V tem trenutku zagrmi mogočen koral, oglasi se žalna pesem v anapestih:

Tecíte, solzé, zabúči, narèk,
razlegni se krik stoglasno čez trg:
premínil je mož blestečih vrlin,
po junaštvu heroj, da pod solncem nikdó
mu do glave ni bil.
Sam parthovski vstaš, od NJEGA razbit,
mu ni v teku bil kos, dasi nagel ko blisk.
Z begotno ostjó je Peržana sledil,
z nezgrešljivo rokó napenjajal je lok,
da je Medec sovrág, od strelíce zadet,
strmoglavil se v prah, četudi plašán
je pestri hrbèt okrenil na beg.
Ukazal je, in glej: Britannije rod
prek daljnih vodá,
Brigantije moč, njen sinji oklep
ukloníla sta til pod Rome igó:
še Ócean sam vztrepetál je pred njim
in rimske sekire neznano močjó.
Objokujte moža, ki je brže od vseh
razsojati umél pravici v priklàd,
ko le eni od strank je nastavljal uho,

nobeni celò. Ej, kje je jurist,
da bo leto in dan nam pravde ravnal?
Že umika se, glej, podzemeljskih senc
mrakotni sodnik, da mu stol prepusti,
kralj Minos, nekoč Krečanom gospod.
Ah, bij se ob grud z žalujočo rokó,
rabulistovskih trum kupljiva svojat;
žaluj tudi ti, o modni poet,
posebno pa vsi, ki kocke vam mèt
natrpal je v žep dobiček bogàt.

Klaudius v peklu

Klaudius je bil hvalnice silo vesel. Rad bi bil še dalje gledal, ali nebeški birič je položil roko nanj ter ga odvedel čez Martovo polje — z ogrnjeno glavo, da bi ga kdo ne spoznal. Med Tiberom in Arkadami sta krenila v spodnji svet. Cesarjev oproščeneц Narkissus je bil že prej po bližnjici odšel doli, da bi gospoda sprejel, ko prispé. Res mu priteče naproti, ves v pomadah, kajti prišel je naravnost iz kopalnice.

«Kolika čast za moj preprosti dom,» pozdravi.

«Popašči se,» povzame Mercurius, «in javi, da sva tu.»

Ni še dobro izrekel, že Narkissa ni več. Svet v podzemlje je vseskoz polóžen, pot torej lahka, in Narkissus je stal kljub protinu kot bi trenil Ditu pred vrati. Na pragu je čuval Kerberus, stoglava zver, kakor jo nazivlje Horatius. Sèl se malce prepade — bil je vaje le belemu naročnemu ščenetu —, ko zagleda črno mrcino, vso kocasto, da bi je človek res ne srečal rad v temi. Končno pa le na vsa usta zakliče: «Klaudius je tu.»

Vrata se odpró, in iz njih se vsuje pisan trop, ploskajoč in vriskáje: «Našli smo ga, álelujá!» Bili so: designirani konzul K. Silius, pretor n. r. Iuncus, Sex. Traulus, M. Helvius, Trogus, Kotta, Vettius Valens, Fabius, sami rimski vitezi, ki jih je bil dal Narkissus usmrtiti. V sredi pojočih je stal pantomimec Mnester,²⁴ ki ga je bil Klaudius radi lepšega okrajšal za glavo. — Vest o njegovem prihodu se je po bliskovo raznesla. Družba jo ubere k Messalini: na čelu oproščenci Polybius, Myron, Harpokras, Amphaeus in Pheronaktus — vse te je bil poslal Klaudius naprej, da bi ne bil brez služinčadi —, za njimi prefekta Iustus Katonius in Rufrius Pollio, dalje cesarjevi prijatelji Saturninus Lusius in Pedo Pompeius in Lupus in Keler Asinius, sami konzuli n. r., na

²⁴ Ljubovnik Klaudijeve žene, cesarice Messaline.

koncu pa nečakinji po bratu in sestri, oba zeta in tasta in tašči ter domalega vse sorodstvo po krvi. Izprevod sreča Klaudija.

«Glej, glej,» se razveseli le-ta, «kamor pogledam, sami prijatelji. Odkod pa vi v ta kraj?»

«Ti to vprašuješ, zverina?» se oglasi Pedo Pompeius. «Kdo drugi nego ti nas je pôslal sèm, krvnik vsem prijateljem! Naprej, pred tribunal! Jaz ti pokažem, kje imajo naši sodniki stolce!»

Tira ga pred Aeakov oder — sodnik baš zaslišuje po Kornelijevev zakonu o zavratnih morilcih — ter zahteva nemuden postopek. Obenem predloži obtožnico: 35 senatorjev da je umorjenih in 221 vitezov, drugih meščanov pa ,ko listja in trave‘.

Zagovornika Klaudius ne najde. Končno stopi njegov stalni gost P. Petronius naprej, mož prave klaudijske zgovornosti, ter prosi za odgoditev. Se ne dovoli. Obtožbo prevzame ob pritrjujočem vzklikanju Pedo Pompeius. Petronius počne odgovarjati. Aeakus, pravični sodnik, mu vzame besedo ter Klaudija obsodi, zaslišavši le eno stranko, rekoč: «Za zob daj zob, oko za oko, da pravdi zadoščeno bo.»

Gluha tišina leže na poslušalce. Vse odreveni kakor ukopano: kaj takega spodnji svet še ni doživel.

Klaudiju se zdi stvar bolj krivična ko nova.

Gre še za določitev kazni. Vname se dolga debata, v kateri kar dežuje nasvetov.

«Sisyphus že dovolj dolgo tovari.»

«Tantalus bo od žeje poginil, če mu ne pomoremo.»

«Podložite ga Ixionovemu kolesu za coklo!»²⁵

Nobeden teh predlogov ne obvelja, češ, veteranom med kaznjenci ne gre podeljevati amnestije, sicer bi utegnil Klaudius tudi zase kdaj kaj podobnega upati. Sklene se torej, da se najdi zanj povsem nova kazen, káko na veke prazno delo, mamljiva utvara za katero njegovih strasti — ali brez konca in brez učinka. Nato ga Aeakus obsodi na igro v kocke iz kockóvnice brez trdnega dna.

Klaudius počéne in pôčne igrati: toda kocke mu venomer uhajajo, ne da bi se mu le enkrat posrečil vržaj, kajti

komaj pripravi si mèt, da poveznil škrebljočo bi kupo,
zine varljivo ji dno, in kocki mu padete ná tla.

Brž ju pobere, a kaj: ko poskusi ju znova iztresti,
večno po učinku hlepeč, na večno pripravo obsojen,

²⁵ Ixion je onečastil Iunono ter je bil za kazen razpet na kolo, ki se je večno vrtelo.

že ste ga ukánili spet: med samimi prsti uhaja kober slepilni vsevdilj, ko da tat mu neviden ga izmika. Slično izmuzava se Sisyphu, komaj prisôpe vrh gore, skalnato breme z ramen, varajóč na veke nosilca.

Nenadoma se pojavi Kaligula ter ga reklamira sebi za hlapca. S seboj ima priče, ki so videle, da jih je dobil Klaudius z bičem in leskovko od njega in še zaušnic povrhu. Prisodi se Kaliguli. Kaligula ga podari Aeaku, ta pa ga izroči svojemu oproščencu Menandru za podajača pri sodnih preiskavah.

Ivan Zorec: Obisk

(Odlomek iz povesti.)

Kakor daleč sega rodoljubna misel, se odpira, ôži in širi ljubka dolina, polna belih vasi in veselih ljudi. Po sredi doline, med polji in travniki, skozi hoste in vrtove se krivulja tenka rečica. Na obeh straneh, okoli in okoli vzhaja sključeno hrbitičje valovečega hribja, grivasto obraslega tu, gladko ostrizenega tam. Iz lok in dobrav sopejo plahe meglice, se obešajo po drevju in otožno umirajo.

Umirajo v prezgodnji jeseni, ki se ji poletje še noče prav umekniti, noče, ne more umekniti, ker se še ni napilo vse lepote in ljubezni iz prelepe zemlje.

Halo...! Po dolgem deževju se je nebo ubrisalo od vseh meglá, solnčni dnevi so šli v dežel...

Le še neki beli oblaki so zaostajali kakor zgubljene ovčice in hiteli k solncu, pa so se kmalu poredno razbežali po modrem nebesu; solnce je milo gledalo za njimi in jih lovilo in zavračalo s svetlimi dolgimi rokami.

Bil je lep dan, nebeščani sami nimajo zmerom takega. Pogled mu je bil gorak in mehak ko pogled Kristov, mil in prisrčen ko ljudskošolska molitev.

In tačas je ob razvalinah starega gradu na hrbitičku zelenega grička stal človek, tiho bolan, otožen in v oči motan, stal razoglav in drhtel za rodoljubno mislijo:

«Zemljica naša, zbegana, greha in kreposti polna...!»

Z očmi, polnimi solzá in ljubezni, je šel od lepote do lepote po rodni zemlji in druga je bila večja od druge.

Grički, vsi vinski od zorečega grozdja, so vriskali in peli, hramčki, bele pikce v zeleni brajdi, že vedeli, kako in kaj, a rdečeglave cerkvice so iznad košatih češenj in lip po vrhovih z

belim prstom kazale v jasno nebo in slepo gledale v solnčni svit pod seboj.

Solnce se je na vse srce smehljalo božji lepoti, cvetje pisanih trat je zameknjeno gledalo vanj.

«Pozdravljena, zemljica domača, pozdravljena...!» je človek šepetal vase kakor bi molil.

V hosti je pel ptič, pel zdaj blizu, zdaj daleč. Nekje mu je odpeval drugi v istem sladkem veselju. Kmalu jih je pelo dvoje, troje, potlej že prav dosti. Pripevali in odpevali so si v živih napevih. Pela je vsa lepa lepa hosta. Iz nje so vèli omotni vonji, po gošči so se lovile sence, iz cvetja so gledale oči, lepe krotke oči...

In tam je stal človek kakor vkopan in pil glasove, pojoče in gostoleče, šumeče in zvoneče.

«Zemljica ljuba, zemljica domača...» jo je ljubil z ginjenim srcem in gledal skozi zameglelost sladkootožnih solz.

A zemlja, sopeča v zdravem vonju poštene domačnosti in govoreča v jeziku najslajem, je toplo dihnila vanj in ga potegnila na rodne prsi: — pal je na kolena, na obraz, razširil roke in zaihtel:

«Tvoj sem... tvoj sem, zemljica sveta...»

«Samo z besedami...» mu je očitala.

«Ne, ne, mati: — z vsem umom, z vsem srcem...»

«Nočem, da me imenuješ mater... Človek vara mater najprej in najgrje, ko se ji izpelje iz gnezda in jo očitno zataji...»

«Nikoli te nisem tajil, o mati...»

«Si... ker si me ljubil le z besedami...»

«Sveto in zvesto sem te ljubil in te še ljubim... Ljubil sem te z ljubeznijo, ki samo kleči in obožuje... A najbolj sem te ljubil, ko sem bil daleč: vse sanje so mi bile pisane od tebe...»

«Ne maram mehkužne ljubezni... Ljubi me moško, pošteno, ljubi do svetosti in greha... moj bodi do dobrega in hudega — moj tudi za ceno duševnega miru in čiste vesti...!»

«O, nisem te, zelena dolina Temeniška, pozabil za lažnivo šumnost in gosposkost tujine... nisem...»

«Tujina te je pridila, saj vem... Očisti se pri meni, bodi spet moj, otrok ubogi...»

«Po mir in lepoto sem prišel k tebi, o mati... Ali imaš prostora, kamor bi položil svojo trudno, grešno glavo...?»

«Kako vprašuješ, o sin...?»

«O, blesket sanj naj ti ostane v milih očeh, vesel smehljaj na ustnicah, o mati —!»

«Ljubi me...! To ti bodi edina zapoved, prva in zadnja misel...!»

«Ljubim te —. Saj vse, kar je kaj prida v meni, imam po tebi, o zemljica sveta — vse, kar mi je simbol in resnica sreče in radosti, si mi dala ti, o mati...!»

«Ljubi me... z ljubeznijo mi pomagaj pred tistimi, ki mi kopljejo grob...!»

«Če te ljubezen ne ubrani, kaj bi te ubranilo? A roka, glej, mi je omagala, mišice splahnile... Zdaj mi je zgolj do tebe, zemljica moja, vzemi me v naročje...!»

«Kaj bi že s teboj, ko si še mlad...?»

«Truden sem in ubog, o mati...»

«Ko sem te izpustila s krila svojega, sem ti, ker si po vsej sili hotel v daljni svet, naročila, da se naužij življenja na vse želje, da ti žal ne bo, ko se ti bo vrniti k meni... A ti —? kako je s teboj...?»

In človek je skrnil obraz v ščemeči mah, razširil roke in zahtel v nemoči in bolečini:

«Truden sem in ubog, o mati...»

— Tako sta se pogovarjala mati in sin.

A sinu, ki sta ga boleli bridkost in tesnoba današnjih dni, je ob kolenih ljube matere odleglo. Kar nič več ga ni zanimalo, kaj politiki in drugi malopridneži počno doma ali po svetu; ni vpraševal, ali kapitalizem že spet z verige spušča sirovi militarizem; v tistem trenutku še mislil ni na to, ali se na Balkanu spet godi kakóva svinjarija — o, vse to mu tačas ni segalo v misli in srce. Strmeče oči so mu motno gledale v daljavo in ni nič več videl... In še je gledal in v ljubezni videl vse.

Tamle doli je Veliki Studenec, lepa vas, skoraj trg ali mestece; tam se je rodil, tam zvrhoma užil sladkost mladosti, tam radost in prvo grenkost življenja.

«Pozdravljena, ljuba vas domača...!»

Kraj vasi mu je stala rodna hiša, vsa v drevju, le sleme se ji je videlo.

«Kako je s teboj, o hiša očetna...?» je vzdihnil.

«V tujih rokah ti je rojstni dom, ker si se izpulil iz domače zemlje in zmotoglavil v tuji svet...», mu je spomin očital.

«O, odpusti, domačija v Témenici... Odpusti, saj sem se trdo pokoril za greh ničemrnosti... Odpusti zaradi ljubezni do tebe tudi v kesu in pokori in zaradi zvestih misli, ki so mi zmerom uhajale k tebi... Odpusti —!»

Sredi poljá se je na velikem vrtu košatila mogočna hiša z razsežnimi gospodarskimi poslopji.

«O Pristavčevina, stara pristava tegale gradu...! Kaj pa stari Pristavec, učeni kmet in čudak...? In mladi Pristavec, mili mi prijatelj...? Pa hčerka edinka, lepa in izobrazena Marička, ki jo sodnijski in davčni gospodje imenujejo literarno babo in ki je med vojno bila neki preslaba in prečuvstvena, da bi se mogla ubraniti blata, brizgajočega od vseh strani...?»

«Kaj ne veš? Stari Pristavec poseda v starem naslanjaču, boža kakor predivna kodelja mogočno in kakor sneg belo brado, ob nogah mu prede velikanski črni maček, na kolenih pa mu leže debele knjige, zlato obvezane in v črno usnje vezane... V tistem mačku neki je hudič sam, a v knjigah učenost, da se ji pokorijo celo duhovi, ki ga obiskujejo sredi noči in mu prerokujejo čudne stvari... Mladi Pristavec se očetnim modrijam smehlja, umno gospodari, bogati in hčer Maričko možiči.» —

Ne daleč iz vasi je ob Temenici bohotelo staro jelševje.

Oči so se mu nasmehnile:

«O jelše ostarele, ki ste v mladosti z vetrcem šušljale o moji prvi, edini sreči — pozdravljene!... In pod vami stezice, ki se vas je ob meni dotikala njena ljubka noga — zdaj, vem, da ste pozabljene, preraščene...!»

Spomin, ki se je zdel dosihmal, da je že mrtev, ga je klical. S ščemečimi očmi je v mislih pil nežno, čudovito lepoto njenih prekrasnih, slokih rok, ki jih je tačas tolikrat do pijanosti poljuboval in ki so mu božale in gojile vse najslajše nade... A ljubica je oči obrnila drugam in ljubezen se ji je utrnila kakor mehka mesečina, ki ugasne, ko vstaja solnce...

Ob tem bolečem spominu se je pripognil, da bi utrgal cvetko, ki ga je z nedolžnimi očmi vdano gledala iz grmičja, pa se je premislil.

«Rasti, lepota božja!» jo je pozdravil in se sklonil. «Živi in lepšaj svet...!»

Iz domače vasi se je spustil curek mož, od sosednje se je odtrgal drugi, oba sta se ulila med njive in travnike, a kjer sta se doteknila, sta obstala.

Vedel je, da lehkomišeln kmet prodaja zemljo. S pogledom je trenil v gručo mož sredi lepih njiv in se nejevoljen obrnil.

«Veliki Duh nad zemljo in nebom — Oče naš, usmili se nas...!»

Molitev je klečala v njem; niso je govorila usta, duša jo je goreče molila.

Molil je, zares je molil, ne Jehove ali Boga tega ali onega, molil pač Boga večnega, edinega, Boga, ki samo ljubi, nikogar ne sovraži, nikogar ne straši, molil Boga svojega.

«Kaj veš o Bogu, bedni črv nevedni...?» ga je skušnjavec motil.

«To ni poglobitno —,» je dalje molil. «Da le Bog vé zame... In vé... To mi je sreča zdaj in za vekomaj... Ubog je samo tisti, ki se ga še Bog ne spominja več...»

«Kakšna zmeta, sin Kajnov, ki goltaš ubitega brata kruh in lokaš njegovo kri...!» ga je pikalo. «Če hočeš živeti, zdrobi in pomencaj še vse druge predsodke!... Živiš in kaj pametnega storiš le, če si svoboden.»

A on je zamahnil nad skušnjavo in dvignil pogled.

Iz doline je na pomagaj klicalo življenje, sredi širnega poljá je Kajn davil brata, a solnce je še sijalo in dan je bil dober kakor oče in mati in lep, da bi človek tudi pri skopuhu lahko napravil velik dolg.

— Z očmi, pijanimi od ljubezni, lepote in solnca, je še enkrat pobožal ljubi domači svet in se počasi napotil navzdol.

Po polju in povesod so stopicali možje, vpili in cenili njive, merili plast žive zemlje, jo hvalili ali devali v nič.

Kmet, ki je prodajal, je poniglavo hodil za njimi, molčal in grdo gledal, če mu je uho ujelo nevšečno besedo; bilo mu je, kakor bi ga osebno žalili.

A zemljica uboga je puhtela iz presnih ran; solnce ji je božalo bolečine, daljni veter jih je hladil in mehko česljal pusta strnišča.

Ko je po stezi šel mimo njih, so se ozirali za njim.

«Glejte, Plantaričev gospod. Hudo so ga tuja vrata tepla po petah...»

«Kako trudno tevsá in kako se drži v dve gubé.»

«Siromak je bolan in brez doma.»

«Ampak kjer je bil, vsaj toliko bi si bil že lahko napridoval, da bi si kupil domačijo.»

«Aha. Tako pa mora osebénjkovati pri Pristavcu, kadar pride v te kraje.»

«Vsako leto pride in vselej se skobali na hribje in po ure dolgo gleda okoli sebe.»

«Pristavec pravi, da mu je to kakor božja pot.»

«Pogospodil se je, srce pa mu je neki še zmerom čisto kmečko.»

Na Pristavčevini v zgornjici, kjer je bival stari Pristavec, je Plantarič potrkal ob vrata. Iz sobe je zarenčal glas. Soba je bila precej velika in svetla. Ob stenah so stale police, polne knjig,

sredi sobe je bila velika okrogla miza, ob nji stoli. V naslanjaču je sedel stari Pristavec, ob nogah mu je predel črni maček.

«Dober dan, oče!» ga je pozdravil. «Kako je?»

«O, glejte si no, kaj si se spet spomnil, kje si doma?»

«Dopust imam.»

Starec ga je gledal in sočutno dejal:

«Fant ubogi, kakov pa si? Ali si bolan, ka-li?»

«Pa se bom izlizal,» je odgovoril fant, ki je bil star že štirideset let.

«Vidiš, tako je, če zêl presadiš v nepravo zemljo...»

«Hira; vem. Jaz pa ljubim življenje in bom živel.»

«Skrbi za zdravje! V telesu je duh; greh zoper telo je greh zoper duha.»

«Krepost je pogumno gledati v prihodnjost in se zanjo bojevati z življenjem.»

«Da, v veri je moč, ki človeku daje nebeških sladkosti, svetega miru zvrhoma; z njo in po nji se zaveda, da živi v luči božji.»

«Pa tudi iluzije življenja so lepe.»

«In zato zelo slepe, dragi moj!»

Obiskovalec ni hotel ugovarjati.

Tudi starec je molčal; nenadoma pa je vprašal:

«Kaj misliš. Ali so ljudje prej spoznali vzrok, ali prej uporabo ognja?»

Plantarič ga je debelo pogledal in mirno dejal:

«Mislim, da prej uporabo.»

Starec je srepo, skoraj nezaupno, a obenem veselo strmel vanj. Oči so mu gorele, radost, na široko razlita po vsem obrazu, je pritrjevala in dalje vpraševala:

«Sijajno! Tudi jaz mislim tako. A zdaj mi povej —!»

Ali Plantarič, ki mu je starčevo čudaštvo bilo čez glavo, ga je presekal:

«Nikarte! Kaj bi vam mogel razodeti jaz, ki tako malo vem?»

«Zakaj se mi umikaš?» mu je ugovarjal. «Star sem in iščem resnice v učenosti novih metod, a njih nosilec si ti. — Prosim torej, povej mi: Ali je človek prej spoznal plamen kesa, ali gorečnost vere v Boga? ali prej greh, ali prej kes in pokoro zanj?»

«Prej vero in kes nego vse drugo, bi dejal.»

«A jaz ti pravim: To je problem! Dokler ni etika ljubezni do bližnjega zmagala človeškega rodu, so ta vprašanja bila pokopana, mrtva v človeškem srcu.»

«Ali mislite, da je etika ljubezni zmagala, že zmagala?»

«Problem... A včasih se mi zdi, da je.»

Misel, ki jo je izrekel, se mu je zdela svečana in pravična, da je vstal in počasi zakoračil po sobi.

Kakov mož ti je bil! Star ko zemlja; lasje, brada: bela kodelja; oči pa žive, polne ognja, čisto mladeniške; pleča: široka in močna, da bi bil lahko svet nosil, kakor tisti poganski mož, ki mu je bila zaupana ta skrb, dokler mu je ni odvzel Sin božji.

«Dvomim,» je Plantarič rekel po kratkem molku. «Premalo poštenja je na svetu.»

«Kdo je pošten?»

«Pošten ni le tisti, ki nič hudega ne stori nikomur, marveč še bolj tisti, ki ljubi svojega bližnjega in mu izkazuje dobrote.»

«To je res,» je starec pokimal. «Ni je ljubezni, ki ne bi blažila človeka.»

«Ko bi svet le ne gorel v ognju sovraštva.»

«Čuvstva živijo svoje življenje.»

«In vendar je človek lahko tako nečuvstven,» je Plantarič gnal svojo, ker ga je pogovor z modrim starcem močno zanimal.

«Zakaj? Ker mu misli ne hodijo tudi k Bogu, marveč se plazijo majhne in slabotne le po tleh.»

«Če pestuje zgolj upanje, ljubezni in vere pa nima.»

«Upanje... Upanje je pač krasota željá, ljubezen zahteva žrtev, a vera, če je živa, globoka, je jamstvo gotovosti... O, človek se res mora kdaj spomniti Boga, smrti, večnosti...»

«Plitev materialist tega ni zmožen.»

«Vem. Premišljevanje o Bogu in smrti je velika filozofija.»

«Pravi Platon, kajne?»

«Jaz tudi. — Ali ti kdaj premišljuješ o smrti?»

«Dostikrat. Vendar ne zmerom tako, kakor tisti, ki trdijo, da se začanja, kjer se končuje, in končuje, kjer se začanja.»

«Pa se ne motijo. Smrt je namreč le odhod v večnost, kakor je rojstvo prihod iz večnosti...»

«Smrt je zame le smrt.»

«Tako? Ali veruješ — naj govorim s filozofom! — ali veruješ, da smrt res obstaja?»

«Vsaj s stališča individua, ker z njo prestaja življenska eksistenca.»

«Te smrti ne tajim. Ampak če mi poveš, kje se življenje neha in začne smrt, ti povem, kaj je smrt. Mar iščeš to mejo v rastlinstvu, rudnistvu, živalstvu? Saj je ni! Vse se le prenavlja, presnavlja, vse samo preraja. Še v kristalu je življenje, ustvarjeno po isti modrosti, ki tudi meni daje dihati in živeti, trpeti in

mreti... Smrt je le beseda za silo, nehanje ob prvi razvojni dobi in kakor velika resnica: občutiš jo, umeti je ne moreš.»

«In če bi jo umel: — kakova pametna koristi bi bila to zame?»

«O, imel bi vero in spoznanje, da smrti ni.»

«Da, ali —?»

«Ali ti to ne bi bilo zadosti?»

«Hm...»

«Verjemi: V neskončnosti časa in prostora se preлива val življenja, iz njega pršijo kapljice individualnih eksistenc. Ta val pljuska iz vseмира. Rojstvo in smrt sta le pritiska večnega življenja.»

Oba sta umolknila.

V sobo so lili žarki zahajajočega solnca, vanje je mežikal in predel črni maček; dekla Francka je na dvorišču prala in tiho pela:

«Po gorah grmi, se bliska,
moj fantič po polju vriska...»

Starec je počasi hodil po sobi, postajal v zamišljenosti in spet hodil, a Plantarič ga je predramil:

«Če je res, kar moderna znanost trdi, da namreč živi tudi kamen, tudi rastlina, tako bi bilo verjetno, da obstaja neki neviden vsemir, ki ga komaj šele slutimo...»

«Da, prava filozofija ne materializira Duha, marveč le spiritualizira materijo. Vse je življenje, sila, energija, življenje vse in povsod — smrti ni nikjer.»

«To so trditve, ki pa ne razvozljajo velike uganke o življenju in smrti.»

«Vem, da nasprotujejo vsem poglavitnim filozofskim in moralnim smerem našega časa: kriticizmu, pozitivizmu, agnosticizmu in vsem drugim pragmatizmom, vendar verujem, da je po smrti mogoče in verjetno življenje v čisto novi, nam še nepojmljivi zavesti.»

«Ali je to tisto posmrtno življenje, ki ga nas vera spominja?»

Starec se je malo zamislil, preden je odgovoril:

«Mogoče. Kdo vé —? Če veruješ, je. Drugače mislim, da se vračamo, odkoder smo... Prah si in v prah se boš povrnil... Oče, v tvoje roké izročam svojo dušo. — Če verujemo, da nas je na svet poslala božja ljubezen, vemo, da se bomo po smrti vrnili k Bogu v večno življenje...»

«To je tolažba človeku, ki se pekli z nadlogami.»

«S smrtjo je vsega hudega konec in začetek vsega lepega, ki gre v neskončnost.»

«In vendar to ne zmanjšuje večnega našega protesta: Zakaj smo na zemlji mi edino bitje, ki vé, da mu je umreti?»

«Modrijan ima spoznanje, protestov ne. A najsi je življenje po telesni smrti tako ali tako, bolje in lepše od sedanjega je gotovo.»

«O, jaz se smrti prav nič ne bojim.»

«Zakaj bi se je bal? Bolj ko se je bojiš, bolj je strašna; bolj ko se ji umikaš, češče jo srečuješ... Vse se spreminja, le ona je še zmerom taka, kakor so jo poznali naši očetje pred tisoč, pred milijon leti.»

Plantarič ni odgovoril. Tudi starec je pomolčal, potlej pa vzdihnil:

«In vendar: kako ničen je človek!... Kaj je njegovo življenje, ki si ga z grehom in hudobijo teži in greni?... V primeri z večnostjo še milijoninka trenutka ne —, pa vendar bi rad s srcem in pametjo vzel in obsegel vse vesoljstvo... In si domišljuje naprej in nazaj po tem in po drugem svetu... Kaj, kaj je življenje...?»

«Jezus je rekel: Jaz sem pot, življenje in resnica...»

«Spoznavam, spoznavam: Gospod, kdo je, kakor si ti...?» je starec zamrmral in sedel. V obraz, veli in od starosti zgubani, so mu tekli zadnji žarki večerne zarje in se mu nabirali v očeh, sevajočih od zamišljenosti.

«Kaj je življenje...?» je skomljal v belo brado.

Dekla Francka je doprala in veselo zapela:

O, vriskaj, žvižgaj ali poj,
saj prideš k meni v vas nocoj...!»

Otožnost starega Pristavca je bridko vzdihovala:

«Dan se je nagnil in okoli mene se je zmračilo, ko sem gledal v jutranjo zoro... Lepi, dolgi dan življenja mojega, kako hitiš, hitiš v božji zaton!...»

Kakor da mu je že iti v zaton življenja, mu je bil glas zamolkljeji in zamolkljeji. Ob poslednjih besedah, ginečih ko odmev za hribom, se je mož še bolj zgrudil sam vase; obraz mu je utonil v mogočni bradi, oči so se mu priprle in usta le še šepetala:

«Kaj, kaj je življenje...?»

Na obiskovalca je čisto pozabil. Plantarič je kar molče odšel. Zunaj je dihnil na vsa pljuča in veselo pogledal po dolini.

«Lep si, ljubi domači svet!» se je nasmehnil. «Še ozdravim naj, pa bo življenje vredno življenja.» —

Ferdo Kozak: Prijateljju

Brez računov sejejo večnega vrtnarja roke,
brez računov so posejale i nas;
in v prst nam zravnale steze,
usmerjale nam na znotraj obraz,
do dne,
ko v posodo prvih se črk je življenja
prelil naš glas.
Zdaj pa je pred nami cesta kakor nož,
nevzdržen studenec, sam sebi cilj,
brez konca se prelivajoč iz cvetja v sad.
Zato, glej, kujem v duši pogum
in zato mi včasih ure teko,
ko splakujem z grenkobo besedo trdó,
se z dvomi borim in srcu trpljenje tajim:
O, če veruješ, utriplji v rast ravnó,
da bom lil, da bom romal iz srca zemljé
v naročje neba,
ki ga slutnja ob uri pojočih skrivnosti je v meni spočela.
Utriplji zvestó,
da se mi veje nikdar na srednja pota ne ukrive,
in da padem cel, kakor od strele razklan,
če se zgodi, da trudne oči svojo smer izgrešé.

Tvoje oči . . .

D.

Tvoje oči so kakor dvoje temnih, strmečih vrat
v druge, meni neznane kraje.
Tvoje oči so kakor dvoje črnih jezer iz iztočnih bajk.
Vstopil sem in za menoj ni cest več, ne spomina,
vsega me je vzela vase vroča noč.
Hodim in sem kakor vsako živo in osamelo srce:
sredi teh temin ni sanj, ne zvezd;
veter žgoč
biča dušo — bol pred svetlim demonom lepote
v zarji melanholičnega hrepenenja prazemlje.
Sredi teh temin vizije carstev onkraj morja,
tam, kjer solnce v krvi kakor ranjen cvet gori.
Vendar iz daljine, v rahlem svitu vabi pokrajina,
kakor dete jasna, v solncu enostavna,
nov svet, ki v očeh sveta še rojen ni.

Tvoje oči so kakor dvoje temnih, kakor noč strmečih vrat.
Vstopil sem. In hodim. Pridem?
Hotel bi, da mi ne zlomi smrt srca, da ne zgorim,
hotel bi, da radosten poljubim kdaj poljane nove zemlje
in nebo nad njo, da dušo prerodi v preprostost svojega zakona,
da bi kakor živ pogovor bil med njo in njim.

Miran Jarc: Pesem

Pokrajine cvetó,	Človek pa ni obstal,
bleščava čez ves svet...	da bi sprostrl roké,
Sinja dlan nad zemljó,	da bi zajel pozdrav
sveto je dan razpet.	božje zemljé.

Komu drevesa pojo?
Kam se razteka sijaj?
O, če predrami kdaj
ta bol zemljó!

Zašli smo sred goščav . . .

Zašli smo sred goščav...	Besedo kdor zakliče,
Somrak nam ne odmeva.	je gluhonem ne čuje.
(Beseda je iz dneva,	To tvoja roka? Tuje
a strah se pne iz motnjav).	vsak k sebi se umiče.
Neznano se zgoščuje.	Plašljivo vse na preži...
Saj to ni več pobočje,	Kdo človek, kdo drevo je?
drevesa, jarek... Vsenočje	Sam se deliš na dvoje.
pcdobe zle nam snuje.	Kateri duh nas mreži?

O, zdaj ne znamo peti,
da temó bi razvedrili.
Le pesem noč razsveti.
Kdaj bomo se vrnili?

Anton Ocvirk: Izar

(Slikarju I. S.)

- Pod najinim oknom truden in lačen glas.
- Mesto v dalji je vrglo v zvezde svoj sij. Tam se nad vrtovi solnce luči topi.
- Ob strogih strminah palač se odjek serenad lovi.
- Pod najinim oknom truden in lačen glas.

*

- Na platno si udaril, pa se je skrčil obraz.
Izar! Boli! Moj obraz!
- Moj!
- Na belem platnu bel obraz. Glej! V očeh se mu pesmi pod oknom blesket je užgal.
- Joj!

*

- V najini sobi je sorodnih duš iskanje.
Trpljenja ni. V tvojih očeh je najinih globin
otroško smehljanje — dveh duš skupno darovanje.
Izar! Izar!
Skozi julijsko noč sem te videl od daleč.
Žarenje najinih silnih veličin
naju je čez obzorja sklanjalo.
Roke so se v dalji spoznale.
Izar! Ves svet je v najin objem užet.

*

- Tvojih ust šepet
me je predramil iz sna.
Vame se meče mesto skozi noč.
Ob sveči me išče iz platna moj obraz.
Na tleh sredi barv ležiš in iz sna me išče tvoj glas.
- Moj! —
- Izar! Čuj, to je najin obraz!
Pod najinim oknom truden in lačen glas.

Pesem o pesmi

Nekdo poje na čarobno piščal.
Sredi med nami poje, poje venomer.

Kot mrtve sohe z vpijočimi rokami
smo, bratje. Pesem v nas, pesem iz nas
se spleta v sozvočje mehkih pozabljenj.
Telesa, usahle grobove, njena moč spreleta,
nenehaje jih ziblje v omami.

Pesem, razpletena sredi zemlje in nebes.
Pesem, ujeta v slasti slavčevih trepetanj.
Pesem žalostna — nekdo si je dušo ubil.
Pesem popotnega — trudna, samotna pot.
Pesem dekleta — prvi majski večer.

Kam so šli bratje, ki jih v pesmi ni?
Komaj da še prek grobov je odzvek spolzel.
Telesa njih so v večnost odzvenela.
Tam se življenje pretrgalo je v nič,
kot da je struna odbrnela.

O! Pesem ni umrla! Pesem nenehoma rase!
Iz mrtvega molčanja teles zvonjenje —
kot da na strune razpete čez zemljo
Neznani udarja v prebujenje.

Nekdo poje na čarobno piščal.
Poje, poje, poje venomer.

Ivan Rozman: Hlapec Jernej na odru

(Esej o mitu.)

Bili so časi, ko so padali po Ivanu Cankarju hudi udarci: do malega vsa naša inteligenca, brez razlike smeri, se je obrnila proti njemu in ga hotela pokopati deset sežnjev v zemljo. Redki so bili oni, ki so ga že tedaj cenili, četudi bolj sluteno, kot zavestno. Takrat se mu je izvil trpki in grenki vzdih: sam!

Dandanes mu sije solnce, sije tako žarko, da hoče zatajiti celo lastno senco. Ne eno ne drugo ni pravo. Cankar bo zažarel šele takrat v svojem pravem blesku, ko ne bo več prokletstev in ne malikovanj, ko bodo njegovi biseri odbrani in oprani ter očiščeni svoje naravne, zemeljske prsti.

Ko sem pred dvajsetimi leti čital njegovo delo «Hlapec Jernej in njegova pravica» še v rokopisu, me je vsega prevzela njegova jezikovna skladnost, ta granitna, arhitektonska linija in pa njena preprosta enotnost. Stil tega dela se me je dojmil kakor marmorna belina in čistost antične umetnine. Take mojstrovine Cankar dotlej še ni pokazal. Ali kljub temu me delo ni povsem ogrelo in zadovoljilo in duša mi ni zapela s polnim glasom. Odkod ta raztrgani ton? Danes je jasno, da tiči disonanca v mitu.

Cankar je spojil dva elementa, že dozorela, ne več razvojna, ki sta si tako brezpogojno protivna po svojih porekljih, zvanjih in namenih, da se morata medsebojno uničiti. Iz njiju je izločen stvarjajoči — čas. Tako nastane risba v ploskvi, ki nam pač omogoča hipen in popoln pregled slike, ki pa nima perspektive in ne razvoja. Kar nam je pa v naprej znano, ne vpliva več

estetsko in ne tragično s tako silo, kakor se nam to javlja v razvoju organskega dejanja. Toda razpoko je treba odkriti docela.

Osnovna plast tega dela je življenje našega poljedelca, ki mu piše zakone njegov svojski mit. Brez tega, izključno njemu lastnega mita bi bilo njegovo življenje le animalično, pusto in prazno. Vsak posamnik, kakor vsak narod živi iz svojega mita, bodisi vnanjega, bodisi notranjega. Prvi, vnanji, odeva in spaja ves njegov vidni svet v magično luč neprodirljive preteklosti. Na tej razvojni stopnji zre vsak človek nazaj, proti svojemu izvoru: on živi od preteklosti. Ta njegova in njegovega rodu preteklost ga priteza z vso silo, z vso materinsko skrbjo. Te nepojmljive sile so mu demonske in segajo prav do njegovega vsakdanjega življenja, vplivajo nanj in ga oblikujejo po svoji zakonitosti. To oziranje človeka je njegov klic po skrbni materinski roki, ker mu je bodočnost tako tuja in neznana.

Te sile bi brezpogojno in neomejno zagospodovale nad človekom, ako bi si sproti ne ustvarjal entelehičnih, mitičnih podob, ki nosijo v sebi najboljši lek zoper strahotno privlačnost temne, sive minulosti. Ta mit, ki je še ves na ven obrnjen, je že vera v svoj jaz in po njem v bodočnost, on pomenja prvo veliko zmago nad silami preteklosti. Iz Dioniza rodeči se Apolon. Ta vnanji mit je prva osnova, ne le biološkega, ampak tudi poetičnega tipa: človek. Šele on ga pretvarja v človeka in brez njega bi človek nikdar ne prišel do zavesti svoje osebnosti, do svojega poslanstva na zemlji. Ostal bi na nivoju tretje razvojne stopnje proizvodov zemeljskega kozmosa, — več kot kemični mineral, več kot rastlina, a ne več kot žival.

Ta mit pa se izpreminja in presnavlja sam v sebi, se odeva v najpestrejše podobe in like, vse v zgoščenih izborih, da more sorazmerno in adekvatno tolmačiti in krotiti demonske sile nature: zdaj nam prikazuje obraz, poln zverinskih strasti, sedaj zopet najmilejši otroški smeh, tu nastopa kot junak, poln največjega samozatajevanja in požrtvovalnosti, tam zopet kot najostudnejši kovarnik in hlinež. Ta mit pa se poslužuje tudi razuma in njegove logike, — vse zato, da nam predočuje duševne bolezni človeškega rodu, kažoč nam njegovo zdravje. Toda čas tudi mit starí in ga pretvarja v historijo, iz katere je izšla znanost v svojih premnogih panogah in disciplinah.

Dokler je ta naravni narcizem živ in aktiven, dokler se na ta način življenje samo po sebi čisti s tem, da izloča iz sebe izrabljeno in odmrlo snov in se tako ohranja in mladí, — toliko časa je človeški organizem zdrav. Kjer pa ta narcistična dejanstvenost

obnemore, se ta mrtva snov ustavlja v organizmu: — tam nastaja historizem kot plesen na vseh življenjskih tvorbah. Ta historizem je vsakemu organizmu strup, ki ga uničuje. Historizem zaustavlja življenje, ga okamenjuje in mrtví, ga deli v živo in neživo snov, v organsko in neorgansko, loči človeške plasti v dobre in slabe, v visoke in nizke, v bogate in uboge, v učene in nevedne; on deli celo vsemir v nebo in peklo. To je pot ideje, ki jo čas snoví, da postaja vedno gostejša in težja, kakor hitro je stopila iz svojih višav na zemeljska tla: historizem je zadnja stopnja njenega razvoja, — ostarela, nagubančena lupina.

Vendar opisana narcistična bipolarnost ni razlita v človeški pasmi enakomerno vsepovsod, temveč v očiščih, kot so: rodbine, plemena in narodi. Čim bolj je ta bipolarnost razvita, n. pr. v narodu, tem večja je njegova življenjska zavest, tem jasneje vidi človek ves obdajajoči ga svet, tem bolj se osvobaja naravnih demon-skih sil in jih podjarmlja, tem večjo vero dobiva v samobitno življenje. Mit je tedaj ogledalo, v katerem si išče jadni človek svoj pravi obraz. Vsa ta psihična evolucija, ki se razvija prav na osnovnem življenjskem živcu, ima edino, a močno tendenco osamosvojitve in okrepitve; zato se narod, ta mikrokozem, z vso silo zapira vase in odbija vse tuje elemente, mišljenjske in kemične, ki bi utegnili ta samsvoj, psihični in po njem oblikovani snovni organizem — razkrojiti in ga uničiti. Edini medij, ki je tej težnji na razpolago, je rodna in sorodna kri: na tem temelju si gradi vso svojo duševno in materijelno kulturo.

Ta kri, ta čudoviti sok, o katerem ve fiziolog toliko lepega povedati, je po svojem bistvu ona magična sila, ki tvori rodbine, plemena in narode, jih objemlje z najmočnejšimi okovi, jih vari v močne naravno-socijalne organizme in jih spaja s številnimi koreninami z zemljo, na kateri so pač vzrastli, z nebom, ki se boči nad njo, in z zrakom, ki napolnjuje ta manjši ali večji mikrokozem. Ta narodnostni svet ni po svoji naravi nikdar raztezen navzven, ekspanziven, ampak je obrnjen na znotraj, v svoj center, rodi po opisanem mitičnem narcizmu svoj etos in ta dematerijalizira svojo rodno grudo in jo obdaja s čarom češčenja: iz nje je vzniknil in vanjo se zopet povrne, iz te grude mu klijejo čudovite bajke, mleko in kruh njegovega mišljenja in čuvstvovanja. V višjem stadiju njegovega razvoja pa si ustvarja tudi prave umetnine, ki niso drugega kot mistična transsubstanciacija samo njegovega sveta.

Iz te vere v naravni mit, v rodno grudo in v svojo rodno kri je izšlo tudi običajno pravo, čigar hrbtnica sta lastninsko in

dedno pravo v sodobni formulaciji, vse to kot afirmacija vsega, prej opisanega narodovega življenjskega razvoja. Tako je zlasti dedno pravo, izvirajoče iz rodne krvi, najjačji nosilec rodbinskih, plemenskih in narodnostnih osnov, z njihovim duhovnim ozračjem vred.

Ves ta nazor je kondenzirano podan v gospodarju te Cankarjeve novele.

Že iz tu navedenega je razvidno, da hlapec Jernej ni in ne more biti sorojak tega našega gospodarja, da ni vzrastel iz njegovega mita. Njegova mišljenjska in čustvena struktura je povsem drugega kova; temelji in se razvija na čisto drugi življenjski ravnici, je usmerjena univerzalistično, na vodoravni liniji, ki teče po vsej zemeljski obli, — dočim raste gospodarjeva življenjska smer navpično iz globin zemlje v nevidna nebesa. Ti dve ideologiji sta si tedaj tako diametralno nasprotni, da je smrt ene — življenjski pogoj druge. Hlapec Jernej se je moral najprvo iztrgati iz ozračja naravnega mita, da je sploh mogel vstopiti v tisti mišljenjski krog, v katerem živi in ki ga obdaja kakor voda ribo. Med svetom gospodarja in hlapca Jerneja ni nobenega mostu, ki bi ju vezal in dokazoval njuno sorodnost: eden ali drugi: — za oba ni prostora na zemlji.

Vse hotenje, čustvovanje in mišljenje Jerneja, vsa njegova ideologija je mogla nastati dejansko šele tedaj, ko je človek pretrgal vse vezi z naravno-mitičnim svetom, ko je prej zatrl v sebi vse čustvo, ko je iznašel eksaktno mišljenje in naravoslovne metode; le po tem in teh je mogel vstopiti v čisto nov in čisto njegov svet. Znanost v najširšem pomenu besede je bila porojena kot protiutež historizma in njeno prvo delo je bilo in je: analiza tega petrefakta. S tem se je pričel razkroj tudi naravno-mitičnega sveta. Kdo ne ve, kako samozavesten je bil vstop teh naravoslovnih disciplin v svet in kako sijajne so bile njih obljube o oprostitvi človeka od zemeljskih demonov?

Na kompleksu eksaktnih ved pa sta se pojavila kaj kmalu dva obraza: eden plutokratski, drugi abstraktno-dogmatičen. Oba sta se izrastla do hipertrofičnih oblik. Vendar nas zanima tu le mamonizem, ki je zavladal po vsem svetu, kot najjačji vseh kraljev. On je bil tisti, ki se je polastil vseh dobrin in pravih odrešenj, ki so jih prikazale kot prej nevidena čudesa vse te naravoslovne vede. Polastil se jih je in jih uklenil v svoje verige. Nastal je kapitalizem, ki po svoji geometriji in svoji mehaniki izpreobrača obličje zemlje in z njo vred socialno strukturo človeškega rodu. Njegovo srce je iz najtršega jekla. Zaverovan je

tako v svoje poslanstvo, da si hoče ustvariti večna nebesa na zemlji; vse to iz silne bojazni pred smrtjo. Ta parasit naravoslovnih ved, kapitalizem, pa si je izzval kaj kmalu nevarnega tekmeča — socializem, v vseh njegovih odtenkih in panogah.

Znanost, ki je po svojem zvanju le retrospektivna, obrnjena proti demonstvu nature, ki ga veže, kroti in vprega kot pokorno delovno silo v službo človeškega napredka, ta znanost, ki s svojimi luciferskimi očmi vse vidi in vse vé, je odnesla v tej borbi s historizmom sijajno zmago. S svojim neprecenljivim in nepopisno požrtvovalnim delom, s svojo tehniko, si je le-ta ustvarila svoje ožilje, glavno in kapilarno, in prepregla z njim organizem nature, duševne in snovne. Falanga vseh panog znanosti, posvetnih in duhovnih, je danes bolj ali manj strnjena in to pomenja neobhodno potrebno barikado proti staremu sovragu človeštva.

Vendar, danes so znamenja taka, da lahko z gotovostjo trdimo, da vprašanja kapitalizma ne bo rešil ne socializem ne komunizem in ne historizem, katere vse tri vidimo pred seboj v največji aktivnosti. Rešilo pa ga tudi ne bo pravo, ki hodi za življenjem, ker ne more stavlјati sredstev in smotrov v eno in tisto vrsto, in ker ne more kot eksaktna veda trpeti, da bi red njenih sistemov kalilo in kršilo čuvstvo, kakršnega izvora je Jernejeva pravičnost.

Človeštvo potrebuje kapital, ne potrebuje pa kapitalizma. Prava natura kapitala pa je njegovo nezaustavno kroženje, in to kroženje more izvršiti in poganjati le znanstvena, finančna tehnika, katera edina more izvesti človeškemu organizmu podobno ožilje, po katerem bo omogočen popoln in pravilno razdeljen obtok te zlate krvi po svetovnem gospodarskem organizmu. S tem bodo izginile z denarja in s premoženja vse one lastnosti, zablode in grehote, ki jima jih je privzgojil naravni tok gmote zaustavljajoči historizem, ki je izpremenil kapital v kapitalizem. Snov, gmota je večna, kakor je večni duh in ne nosi greha na sebi, dokler je ta snov tekoča in sorazmerno razdeljena. Pač pa je obtežena s prekletstvom, ako ta obstane in se strdi, tako, kakor jo vidimo zgoščeno v kapitalizmu. Tako tekoči kapital ne bo poznal več kapitalista ne gospodarja in ne hlapca, ker bo vezala oba dolžnost dela. Ustvarjeno bo zlato srce svetovnega gospodarstva, ki bo nasitilo sleherno človeško celico, da ne bo več ponižujoče bede ne milosti in ne zavisti do tega, česar potrebuje človek od rok do ust. To srce bo deležno enakih lavorik, ki gredo največjim dobrotnikom in genijem človeštva.

S tem bo človeško srce sicer znatno pomirjeno, a povsem mirovalo pač ne bo, vse dotlej, dokler ne bo ugnan demon, ki še vedno krošnjari po svetu s svojim kamenjem, prihuljeno vprašujoč, kdo ga izpremeni v kruh. To pa more storiti edinole znanost, ki bo vkovala demona v enake verige, kakršne je on skoval človeštvu, in sicer z atomizacijo te demonske nature, ki se vrši v silnih mukah in trpljenju človeške družbe. To razkranjanje je prineslo človeštvu novo spoznanje, dragocen evangelij, — da je človeški atom, duhovni in snovni, neuničljiv in neminljiv. Iz tega nevidno drobnega sveta prihaja človeštvu odrešenje in z njim vred vera v bodočnost: v mit, ki je bil skrit in nedotaknjen v najgloblji notranjosti človeškega srca. Vnanji mit se je skrivnostno preosnoval v notranjega. Starogrški bog elevzijskih misterijev, Zagrej, ta najmlajši Dioniz, je bil ponovno raztrgan in nanovo porojen. Naravoslovne vede same so nam odkrile ta mit, ki je še rahel kakor nedolžno dete, povito v uborne plenice in položeno na slamo v jasli.

Zopet prihaja na zemljo ta mladi kralj vseh kraljev, o katerem ve človeški um le toliko, da je porojen iz devištva, da je vekovit, da drži njegova pot iz večnosti v večnost in da prostovoljno umira ter vstaja iz lastne sile iz groba. Ta kralj ne govori le izbranim stanovom, ampak njegova kraljeva beseda je božji kruh za vse, brez razlike, za najubornejšega siromaka, pa tudi za pravega bogatina. Njegova beseda ne deli bogatašev od ubogih, učenih od nevednih in ne gospodarjev od hlapcev, zakaj uboštvo ni zasluga, če ni od srca ponižna, in bogastvo ni greh, če ni sle po zlatu, če bogatin prejme enkrat, da dvakrat dâ. Odslej ne bo več iskal človek bruna v očesu sočloveka, ampak v sebi, njegovih rok se ne bo več oprijemalo zlato, ker je le-ta spoznal njegovo pravo naravo. Ta kralj je premagal umrtvičeno misel in snov zemlje, ki sta delili ljudstva v sovražne tabore, on je premagal njuno bolezen in greh. Ta kralj bo pobotal tudi gospodarja s hlapcem Jernejem. Ta kralj, ki šele vstopa v svet, je notranji mit, ki se presnavlja v sebi s pomočjo luciferskega elementa, ki ga izžareva iz sebe, ko je v človeku opešala vera v bodočnost.

Pri umetniškem stvarjanju je gotovo le-to: ako je umetnina plod še enotnega, harmoničnega mita, bodisi vnanjega ali notranjega, tedaj mora ta mit determinirati in obvladati vsa svoja protivja. To so zahteve stila. Ako pa je mit že v stadiju delitve in ako je umetnina porojena iz dveh diamentralno nasprotujočih si mitičnih polov, od katerih eden v boju podleže, tedaj mora vezati obe poluti mitična fabula, ki organsko veže oba skrajnika.

Iz prvega slučaja potekata v bistvu lirika in epika, iz drugega slučaja pa dramatika, katere si brez te mitične bipolarnosti, brez dimanične napetosti niti misliti ne moremo.

Umetnost je tedaj nepojmljiva transsubstanciacija zunanjega ali notranjega mitičnega sveta, zajetega po stilu, v vedno mladi in večni svet človeškega onostranstva. Umetnost je posvetni obraz čiste religije; odtod njena usodnost in resnoba. Zato je umetnost tako živo potrebna človeštvu, ker je podana v njej geneza njegovega življenja, ker dobiva to življenje šele po njej svojo pravo ceno. Ne gre tedaj za pojmovno kontradikcijo, temveč za živlensko-razvojno, ki je povsem mitične narave. V tem greši večina modernih dramatičnih proizvodov, ker se njih avtorji poslužujejo pretežno izumetničenih, pojmovno fundiranih fabul, ki spadajo vse drugam nego v kraljevske dvorane umetnosti. Ni boljšega dokaza za to trditev od tega, da današnja publika odločno odklanja take proizvode, ker so zgrajeni iz že prežvečene duševne hrane. Ona se rajša hrani z duševno sirovino, ki je vsaj naravno-pristna.

Jernejeva idejnost je tu postavljena v opreko z idejnostjo našega podeželana, kakršen je ta Cankarjev gospodar, to pa brez vsake organsko-razvojne argumentacije. To je tista točka, ob kateri se današnji čitatelj spotika, to je disonanca, ki moti umetniško uživanje tega sicer oblikovno tako sijajnega dela. Tako je čutila tudi naša literarna kritika. Ob času, ko je to delo izšlo v tisku, se je le-ta takoj razcepila že ob tem vprašanju. Eni so videli v delu le socijalistično gesto, ki so jo poveličevali, drugi so jo iz tistega naslova odločno zavračali, tretji so dejali, seveda po evangeliju tedanje, že bledečne estetike, da umetniku ni bistveno to, kar podaja, temveč kako podaja. Vse te trditve se dajo pač za silo opravičiti morda o romanu ali noveli, nikdar nikoli pa ne v dramatični umetnosti. Tu vladajo slejkoprej strogi, od vekomaj pisani zakoni, in kdor gre preko njih: anathema sit! Tako govori vedno in vsekdar publika, ki zahteva na odru pristnost umetnin.

Oba naša protivnika, gospodar in Jernej, sta si pač tako močna tipa kot kaka antična junaka. Na žalost pa svoje dinamike ne pokažeta v dejanju, ampak gospodar samo besedno odklanja, Jernej pa le besedno protestira in moleduje od otrok do župnika, od potepuha do sodnika. Taka formulacija snovi pa ne more vplivati dandanes ne estetično in ne dramatično. Jernej bi pač moral imeti svoji mentaliteti sorodnega protivnika socijalistične ideologije, ki bi razumel vsaj njegov jezik. Gospodar pa niti

ne razume, kaj hoče Jernej od njega, ki je hodil v šolo pri Marxu in Lassallu. On se opira izključno na primat dela, ker kapital pač ni nič drugega kot v premoženje, v denar pretvorjeno in nakopičeno delo. Jernej spada tedaj v ozračje socializma, naš gospodar pa še vedno v kompleks vnanjega mita. Jernej potemtakem ne ogroža s svojo zahtevo le gospodarja kot osebo, temveč strukturo rodbine, plemena in naroda. Taka borba pa more biti tragična, kakor že rečeno, le tedaj, ako ne vemo nje konca že v naprej. V tem delu pa izvemo vse, kar hočeta ta dva protivnika in kar ju loči — že v njunih početnih stavkih. Dejanja, kolikor ga je treba, da pride njuna zahteva do izraza, ni niti za kratko sliko; vse ostalo prerokanje je le ponavljanje ene in tiste misli, v raznih oblikah, Vse Jernejevo hotenje in dejanje je tedaj le poetična fuga. Edini uspeh bi bil mogoč v tem, ako bi ta snov služila le za podlago, da bi razvil na njej kak prvovrsten akter svoje igralsko-karacterske posebnosti. Toda celo za ta slučaj je snov presuha in prekratka, da bi mogla spopolniti gledališki večer in nasititi občinstvo.

S tem pridemo do zaključka, da je «Hlapec Jernej» le klasičen izraz tedanje dobe, v kateri je bil pisan, dobe, katere mit je bil že ves v razkolu, ves razdvojen v sebi in zato tako bolešno-trpeč. Mit, v tako razkrojenem stanju in v taki odrski obliki pa že nima v sebi one dramatične dinamike in usodnosti, ker že vsakdo instinktivno čuti, da tako stanje ni več ozdravljivo in da je pogibelj enega ali drugega protivnikov samo po sebi umevna zadeva. Zato je bilo mogoče to snov podati le v zarji poslavljaljočega se solnca razdvojenega vnanjega mita in le pojmovno-kontradiktorno, v taki obliki, kakršno ji je dal Cankar v svojem času in le on sam. Vsako drugo oblikovanje takega dela je skrunstvo umetnosti. Hlapec Jernej, tak, kakršen je na odru, ne more biti drugo kot trmoglavec in psihopatični kverulant. Vse to pomeni nasilje temu delu in degradacijo Cankarjevega genija, občinstvu pa kamen namesto kruha.

Čemu treba vseh teh besedi? Gre za naš najdragocenejši element, za naš slovenski mit, za mit, ki so ga z vso usodno resnostjo doživeli in podali naši geniji, kot: Trubar, Prešeren, Levstik in drugi. Gre za mit, ki je organsko in neločljivo zvezan z rodno zemljo in krvjo, ki se po nepojmljivi mistiki presnavlja v sebi iz vnanjega v notranjega, ki raste iz naroda v univerzum, za mit, ki zre vedno naprej, v katerem je ohranjena živa vera v življenje in njegovo vrednost. Gre za mit, ki je verno ogledovalo življenje, predvsem narodovega, ki sprti izloča iz njega vso odmrlo in

nezdavno snov, duševno in snovno, ki to življenje obnavlja, ozdravlja in mladí, za mit, ki živi od vekomaj do vekomaj, skozi vse čase, sedaj odkrit, sedaj zakrit, v veselju in trpljenju, gre za večni eros in etos.

Ta mit je dandanes tako ogrožen, pri nas in drugod, da gre človeku za biti ali ne biti. Vsaka kultura živi le iz svojega in nikdar od tujega mita in le toliko časa, dokler je ta mit živ; iz same historije, ne svoje in najmanj tuje, ne more živeti. Mi smo tako poplavljeni z razno tujo mišljenjsko navlako, da naša gledališka in čitajoča publika strada že leta. Mi ne pridemo do svojega slovenskega stila, do prizme, ki bi presnavljala in čistila naše demonstvo na eni strani in v kateri bi se na drugi strani lomili vsi žarki tujih kultur, segajoči do nas, do prizme, ki bi bila naš pečat. Brez tega pečata, ki je edina legitimacija za opravičbo našega življenja, bo ostala naša stara pravda med gospodarjem in hlapcem nerešena na veke, nas pa bodo zagrnili valovi tujine, ki pomenja duševno smrt.

Joža Lovrenčič: Publius in Hispala

(Nadaljevanje in konec.)

XVII.

Proti koncu meseca marca, prav oni dan, ko bi Tovarištvo Duha zemlje praznovalo obred hilarij, je bil Rim poln pričakovanja in radovednosti. Razneslo se je in širom mesta je bilo znano, da se vrši poroka Publija Ebucija z lepo libertino Hispalo Fecenijo in narod se je veselil, da bo po dnevih, ki so mu budili grozo, priča veselega sprevoda, pomikajočega se od konzulovega dvorca na Aventin. Oni, ki so že v prvih jutranjih urah začeli oblegati konzulov dom, so vedeli povedati, da so povabljeni svatje zbrani, da pa avgurov še ni, dasi je flamen dialis že prispel.

«Ugodnih znamenj čakajo ali pa je ovčji drob tako zamotan, da ga niso utegnili hitro razrešiti in razbrati preroških znakov,» so menili drugi.

«Dobro njima! Kaj jima še treba znamenj!»

«Ali pomniš, da bi kdaj bivša sužnja dosegla tako čast?»

«In on je prav za prav tudi plebejec...»

«Pa bo poroka kot bi bila oba iz patricijskih krogov... Konfareacija!...»

«Prav je, zaslužila sta...»

«Kaj pa, kam pojdejo žrtvovat? Do svetišča Jupitra Statorja je blizu, do Junone, cui curae sunt nuptiae, na Kapitolium je pa lep kos poti...»

«Dosti bomo videli, kjerkoli bo. S Svete ceste na Aventin bo tudi dovolj prilike!...»

«Glejte, sedaj prihajajo!»

«Kdo?»

«Avguri!»

Množica je obmolnila in se razdelila ter napravila pot svečenikom, ki so šli resno in dostojanstveno med njo v štirih parih, sledeč najstarejšemu, ki je nosil v roki lituus, krivo palico. Ko so se jim odprla vrata, so se radovedneži, ki so stali tam blizu, začudili ob pogledu v notranjost in zaklicali, hoteč si zagotoviti konzulovo naklonjenost in svatov:

«Živel konzul Postumius, živela Publius in Hispala, živeli svatje!»

«Feliciter!» so želeli drugi.

«Hymen o Hymenae, Hymen ades o Hymenae!» je oživela nato množica, vedoč, da se ta trenutek pričinja obred...

Ko so vstopili avguri v atrium, v katerem so bili stebreniki vsi oviti z zelenjem in cvetjem, da je bil podoben pomladnemu vrtu, so se strnili svatje ob hišni žrtvenik. Devet zornih mladenk, Hispalinih družic, devet vitkih mladeničev, Publijevih drugov, so se zaokrožili v živ venec, katerega središče sta tvorila Hispala ob konzulu in Sulpiciji, in Publius ob Duroniji in Ebuciji, izven kroga pa so še stali Kvintus Furius, nekaj senatorjev in še oba ljudska tribuna, ki jih je povabil Postumius, da tudi ob poroki pokažejo svoje priznanje Publiju in Hispali...

Najstarejši izmed avgurov je ob Jupitrovem flaminu, ki je stal pred žrtvenikom, spregovoril:

«Veselita se, Publius in Hispala, bogovi so vama dobri, poslali so ugodna znamenja. To je moje oznanilo: z leve sta priletela vran in vrana, ko je iztegnila Aurora svoje zlate prste čez nebo; samica je imela v kljunu dračje, on jo je pa obletaval. To je eno. Drugo je ovčji drob. Tudi iz njega smo razbrali naklonjenost bogov, ki obetajo novoporočencema zdravje in srečo in blagoslov!»

«Hymen o Hymenae...» so se oglasile nato družice.

«Hymen ades o Hymenae!» so pripevali mladeniči drugovi, razklenili krog in se postavili v vrsto od žrtvenika do tablina, kamor so šli konzul, Publius in Hispala, flamen dialis, Sulpicija, Duronija, Ebucija in še deset svatov, ki so se podpisali kot priče na poročno pismo, tabulae nuptiales. Ko je bilo pismo gotovo in sta vpričo flamina Publius in Hispala privolila v zakon, je prišla

teta Ebucija, ki so jo bili določili za pronubo, oba za roko in jima položila desno v desno.

«Hymen o Hymenaeae! ...» je odmelo po atriju ...

Ko je bil tako prvi del poročnega obreda končan, so se uvrstili svatje in odšli v svetišče Jupitra Statorja.

Množica, ki je čakala, je zavalovila in veseli pozdravi so vzprejeli svatovski sprevod, sredi katerega je blestela lepa Hispala v poročni obleki in opremi poleg srečnega Publija.

«Kaka lepota!» so vzklikali.

«Vredna je konzulove družčine!»

«Kako ji pristojna ognjenozlati flammeum!»

«A lepša bi bila brez tega pajčolana! Le poglej, kako bujne lase ima!»

«Hasta caelibaris jih ji deli v šestero nakodranih pramenov ...»

«Trakovi, ki so vanje vpleteni, so že premoženje ...»

«In kako lep venec si je spletla! Na svojem vrtu ne bi mogla natrgati takih cvetlic ...»

«Si videl, kako ji regilla pristojna. Škoda, da ima čez njo togo ...»

«Ki je bela ko sneg ...»

«Rajši bi jo videl v sami regilli. Uročiti bi je take ne mogel, da bi jo vnel zase, ko odbija vse uroke in čare Herkulov voz, ki ji visi z mehko jo objemajočega volnenega pasu ...»

«In čeveljčki, aj! Iste barve ko pajčolan so in zdi se, kot bi prosevali drobne nožice ...»

Tako so opazovali Hispalo in jo občudovali in ji obenem vzklikali, a Hispala je šla v svoji sreči s povešenim pogledom, kot bi hranila žar oči in njihovega igranja Publiju za večer, ko jo objame v svojem domu ...

V svetišču sta položila Publius in Hispala Jupitru na žrtvenik poročni kolač s sadeži in flamen je pristopil in deček strežnik — camillus — mu je odgovarjal, ko je klical ob žrtvovanju Jupitra, naj bi bil novoporočencema milostljiv ...

Sprevod se je nato vrnil v konzulov dvorec in v slavnostni dvorani so svatje in gostje poglobili k poročni pojedini, med katero je vladalo samo veselje. Ure so potekale ob šegavosti, dobri volji, napitnicah in pesmi in ne zmenili bi se razigrani svatje za mrak, ki je prižgal že večernico, če bi se ne bila oddaljila Hispala s Sulpicijo, ki ji je bila ta dan mati, v njene prostore, odkoder jo bo morala pronuba pripeljati, da ženin po stari šegi nevesto materi ugrabi.

Tudi množica z ulice je opozarjala, da je že prišel večer. Ljudje so prižigali bakle, mahali ž njimi in pojoč klicali in vabili:

«Čas je, odrinite že enkrat zapah,
prikaži, noviča, se, ker glej,
bakle so v noč vzplapolale!...»

«Pridi, poročno zastrta, daj,
usliši nas, čuj naš glas,
bakle so v noč vzplapolale,
pridi, poročno zastrta!...»

Mladenci in mladenke so vstali in medtem ko je odšla pronuba Ebucija, da bi privedla Publiju Hispalo, so menjevaje se prepevali poročno pesem. Mlendenke so se jezile na zvezdo večernico, ki jim s svojim prihodom ugrabi družico, mladeniči so pa hvalili zvezdo najslajše sreče in ko so jim družice hvalile deviško mladost, primerjajoč jo roži, ki budi veselje in občudovanje, dokler je kdo ne utrga, so jim razigrani drugovi zvočno pokazali na trto, ki je reva, če ne dobi opore, oprta pa rodi in raste, da je mora biti človek vesel...

«Hymen o Hymenaeae, Hymen ades o Hymenaeae!...» je odmeval refren, ko je privedla Ebucija v družbi s Sulpicijo nevesto Hispalo. Publius se je dvignil, stopil z naglimi koraki proti teti, da bi ji prevzel Hispalo, a izmaknila se mu je in se zatekla k Sulpiciji. Medtem ko se je boril zanjo, da jo ugrabi, je zbor drugov prepeval:

«Ne brani se, nevesta, ženina,
ne ustavlaj se mu, nimaš pravice več,
pismo spisano je, vdaj se,
žrtev doprinesena, vdaj se! —
Hymen, o Hymenaeae,
Hymen ades o Hymenaeae!...»

Publius je le ugrabil Hispalo, nasmehnila se mu je in se ga oklenila, a že jo je predal trem dečkom, dva sta se postavila ob njeno stran in jo prijela vsak za eno roko, tretji je pa prižgal poročno baklo iz belega trna, posvečenega Cereri in preganjajočega vse čare, in stopil, da otvori poročni sprevod na Aventin. Še pet drugih dečkov je pristopilo z borovimi plamenicami in pridružil se jim je puer camillus s skrivnostnim koškom, in tedaj so se uvrstili še mladeniči in mladenke, za njimi sužnja Vipseja, ki je nesla preslico in povesmno, okrašeno z zelenjem, konzulove sužnje pa so stale pripravljene s poročnim kolačem in drugimi darovi.

Ko je pristopila pronuba Ebucija k Hispali in ji dala tri ase, da jih pokloni v novem domu Publiju, hišnim larom in larom, ki čujejo nad sosesčino, se je Sulpicija poslovila od svoje varovanke, poslovil se je konzul in za njim senatorji in ljudska tribuna. Svi-

rači, ki so čakali že pripravljeni, so zaigrali, janitor je odprl vrata, od zunaj se je pa oglasila pesem množice:

«Dvignite, dečki, dvignite bakle,
glejte, plameni pajčolan se bliža!
Dvignite bakle, v zboru zapojemo:
Himen o Himenej, Himen o Himenej!...»

V žaru bakel se je pomikal sprevid izpred konzulovega dvorca po Sveti cesti na Forum, zavil v Vicus Tuscus in prešel čez Velabrun v Clivus Publicius na Delfinsko cesto...

«Feliciter!» je vzklikala množica in se priklopila svatom.

«Talasse!» so klicali sabinskega boga ljubezni in poročne sreče.

«Hymen o Hymenaeae, Hymen ades o Hymenaeae!...» je odmevalo po ulicah vedno glasneje in sprevid je rastel ob vzklikih in petju in godbi v veselo zmagoslavje...

«O sol pulcher, o laudande!...» so se dečkaki laskali nevesti.

«Sparge, marite, nuces!» so vpili in obkrožali Publija, ki jim je res posipal lešnike in poslušal, kako so se usuli in vesel je bil, ker sonivium, zvok pada lešnikov, je bil ugoden in prerokoval srečo... Sipal je in sipal, a vedno znova se je oglašala deška pesem:

«Suj, nasuj nam lešnikov,
ne bodi len in skop, ljubimec,
dovolj si že se z lešniki igral,
zdaj Talasu služi!
Suj, nasuj nam lešnikov!...»

Prispeli in pripeli so pred Publijev dom. Plameniçarji so se v polkrogu razvrstili pred vhodom, za njimi pa spremljajoča množica.

Hisपालa je v spremstvu obeh dečkov stopila do vrat, deček s koškom je tudi pristopil in mlada je odprla košek, začela z mastjo in oljem maziliti podboje in rožance in jih krasiti s pisanimi volnenimi trakovi, da si nakloni bogove in njihovo pomoč...

Publius, ki je bil že vstopil v hišo, se pojavi na vratih in kot bi svoje Hispale ne poznal, jo vpraša:

«Kdo si, ki maziliš naša vrata?»

Hisपालa se nasmehne in dahne stari poročni rek:

«Ubi tu Gaius, ego Gaia...»

Dečka, ki sta jo celo pot spremljala, držeč jo za roke, jo dvigneta čez prag, družice in drugovi pa zapoje pesem in množica pomaga:

«Dvigni, dvigni zlato nožico,
srečno, srečno stopi čez prag
v vežo, ki te razsvetljena čaka!
Himen o Himenej, Himen o Himenej!...»

Srce je drhtelo Hispali, ko je vstopila v dom, ki ga je že poznala izza one noči, ko je prišla, da reši Publija. V vestibulu se je ustavila in ni videla veselega Ktesifona, v čudnosladki ginjenosti je čakala, da izvrši Publius še zadnji obred. Preden se je zavedela, je Publius ugasil v skledi vode poročno baklo, poškopil svojo Hispalo, ko je odvrigel ogoreli beli trn, za katerega so se mladeniči začeli trgati, da bi ga odnesli in obenem z njim upanje na bližnjo poroko...

Hispala je stisnila Publiju v roke as, šla pred žrtvenik hišnih larov in se jim poklonila, pronuba Ebucija pa jo je peljala k postelji-lectus genialis, ki je bila za poročno noč postavljena v atriju...

«Zaprte zdaj vrata, deklice,
dovolj je bilo veselja! Ti pa,
sladka dvojica, srečno zaživi,
veselo uživaj in nemoteno
cvetoče mladosti lepe dni!...»

je zapela še zunaj pred hišo množica in se začela razhajati v pomladanjo noč, ki so jo krasile zvezde ko zlati cvetovi in ji prepevali slavci pesem ljubezni...

Denis Diderot: Izvleček iz nekega angleškega dela o slikarstvu

«Sledeči članek je napisal g. Diderot. Trdi, da ga je sestavil po nekem angleškem delu. Nadejam se sicer, da mi bo mogoče doognati resničnost tega dejstva, vendar pa trdim, da tri četrti tega članka izvira iz njegove glave, pri čemer si zavarujem pravico, da se še odločim o četrtem delu: tako bo torej filozof prijel za pero.»

F. M. Grimm, Correspondance
15. I. 1763.

Ravnokar sem prebral prevod angleškega delca o slikarstvu, ki naj v kratkem izide v tisku. Pametno je, duhovito in kaže mnogo okusa in znanja. Celo rahločutnosti in dražesti ne pogreša. V načinu podajanja, o izrazu in po duhovnem ustroju je čisto francosko delo.* Pisec se zove Webb. Tu sledi, kar mi je pri branju predvsem vzbudilo pozornost.

Da tudi človek, ki se zelo podrobno peča s slikarstvom, v razumevanju slikarstva prav za prav le malo napreduje, je vzrok ta, da gledamo preveč slik. Morali bi opazovati le prav majhno število odličnih slik in se baviti samo z njihovo lepoto: to bi morali ljudje

* Webb, Recherches sur les beautés de la Peinture. Paris. Briasson, 1765.

občudovati, in sicer neprestano občudovati in potem poskušati, da si pojasnijo vzroke svojega občudovanja. Druga napaka je, da ljudje umetnostne tvorbe ocenjujejo preveč po imenih umetnikov. In vendar dobra dela srednjevrstnega umetnika pogosto prekašajo srednjevrstna dela slovitega umetnika.

Na kateremkoli polju se kak slikar tudi udejstvuje: njegova kompozicija mora imeti določen cilj, njegov izraz mora biti resničen in modro diferenciran in stopnjevan; risba mora biti velikopotezna in pravilna; razmerja brezhibna; podajanje mesa živo; osvetljevanje učinkovito; splošna zasnova mora biti lahko pregledna; njegova barva mora biti taka, kakršna je v prirodi; perspektiva strogo pravilna, a celota bodi preprosta in plemenita.

Proučevanje in spoznanje narave je prvi pogoj za razumevanje slikarstva.

Tretja pogrška umišljenih poznavateljev je ta, da puščajo presojanje lepot in nedostatkov vnemar, zato, da se morejo popolnoma posvetiti raziskovanju tistih posebnih značilnosti, ki ločijo mojstra od mojstra: to bi moglo biti zaslužno za umetinarja, ne pa za moža, ki ima kaj okusa. Sploh je pa število umetnikov, katere treba poznati, tako majhno, in njihove posebnosti so včasih tako čisto tehničnega značaja, da v izvestnih okoliščinah lahko tepec v tem pogledu iz daleka prekaša duhovitega moža.

Ne ogledujte slik, da se pokažete sami sebe, temveč da postanete poznavatelji. Poslužujte se rahločutnosti, duha in oči in premislite predvsem, da je dražestneje in da kaže večje prizadevanje, če odkrijete eno samo skrito lepoto mesto stotih napak.

Napram napakam boste prizanesljivi in lepote vas bodo zadrževale, če pomislite, kako težka je umetnost in kako lahka je kritika.

Če je nepremišljeno občudovanje dokaz nespametnosti, potem razkriva neiskrena kritika ostuden značaj. Izpostavite se rajši nevarnosti, da bi se mogli zdeti malce neumni nego zlobni.

Slikarsko predstavljanje predmetov je bil prvi način pisave.

Da niso iznašli črk in abecede, bi se nam od razsežnih dob ničesar ne bilo ohranilo, razen nekaj slabih slik.

S Homerjevimi deli dokazujejo, da so početki slikarstva starejši od obleganja Troje.

Ahilov ščit priča, da so stari že tedaj umeli slikati na kovine.

Dvoje pomembnih področij je mogoče razlikovati v umetnosti: imitativno in idealno. Umetniki, ki se odlikujejo v posnemanju,

so precej pogosti; toda nič ni redkejšega od duha, ki se odlikuje po svojih idejah.

Dobro poučen človek spoznava vzroke: nevednež občuti samo učinke.

Velika množica razsoja kot tista vrla ženica, ki je ogledovala dvoje podob, predstavljajočih sv. Jerneja. Ena se je odlikovala v izvršitvi, ena po zamisleku. O prvi sliki je rekla: «Ta mi nudi obilo zabave», o drugi pa: «Ta pa me navdaja z veliko muko».

Slikarstvo lahko prav zgovorno molči.

Aleksander je prebledel, ko je videl sliko, na kateri je bilo naslikano, kako izdajo Palameda njegovi prijatelji. To radi tega, ker je v Palamedu videl Aristonika.

Porcija zapusti Bruta, ne da bi potočila solzo — toda, ko zagleda podobo, ki predstavlja Hektorjevo slovo od Andromahe, jo pogum docela zapusti.

Neka atenska hetera se je spreobrnila sredi velike pojedine, zgolj ob pogledu na srečno in pokojno podobo nekega filozofa, ki je stala pred njo.

Ko zagleda Enej na vratih in po zidovih afrikanskih templjev podobe, ki predstavljajo njegove muke, vzklikne pri Virgilu: *Sunt lacrimae rerum, et mentem mortalia tangunt* (Aeneis, I, 462).

Prve sohe so bile otrple, z na znotraj obrnjenimi očmi, njihove noge so se tiščale, in roke so na obeh straneh medlo visele ob životu.

Sprva so posnemali mir, kasneje gibanje. V splošnem ugajajo motivi pokoja, če so izvršeni v marmorju ali bronu, a razgibani motivi v barvi in na platnu.

Različnost snovi je tu važna: marmorna gruda ne izgleda, da bi mogla uteči.

Razmerje umetnosti napram naravi je slično razmerju lepe sohe napram lepemu človeku. Med barvami so prirodne sorodnosti, katerih ne smemo omalovaževati. Odsevi predstavljajo prirodni zakon, s katerimi skuša природа obnoviti harmonijo predmetov, razbito s kontrasti.

Zmešajte mavrici barve — in mavrica ne bo več lepa.

Izločite modrino zraka, ki odseva na rdečico lepega obraza in tu na nekih temnejših mestih razgrinja neopazno nežen vijoličast dih — in ne boste upodobili živega mesa.

Če niste opazili, da se vam osvetljeni deli telesa, ki ima ude deloma zasenčene, dozdevno približujejo — tedaj se obrisi predmetov ne bodo nikdar jasno odražali od vašega platna.

Brez dvoma so barve, katere oko posebno čišla.

Nekatere barve postanejo lepše zaradi npravstvenih idej, ki jih spremljajo. Tako je rdečica nedolžnosti in sramu na licih mladega dekleta najlepša barva na svetu.

Če se spomnim nekaterih Rembrandtovih slik in nekih slik drugih slikarjev, sem trdno prepričan, da je za pravilno razdeljevanje svetlobe potrebno ravno toliko ali pa še več zanosa kakor za katerikoli drugi učinek v umetnosti.

Idejno slikarstvo vsebuje v svojih svetlo-temnih kontrastih nekaj nadčutnega in potemtakem ravno toliko duha kot strogega posnemanja in ravno toliko strogega posnemanja kot duha.

Stari so se redko kdaj poskušali v velikih kompozicijah; naslikali so eno ali dve postavi, pa ti dve dovršeno. To prihaja odtod, ker je slikarstvo tedaj sledilo poti kiparstva.

Čim manj človeških postav so stari v svojih slikah uporabljali, tem močnejše učinke so morali poskušati doseči. Enako so se odlikovali po idealnosti. Dokler se vzvišena ideja ni pojavila, je šel slikar na izprehod ali k prijateljem in je medtem pustil čopiče pri miru.

Nekdo slika Medejine otroke, ki gredo z iztegnjenimi rokami svoji materi naproti in se smehljajo bodalu, katerega dviga nad njimi.

Drugi — Aristides je to — naslika mater, ki umira pri zavzetju mesta: njeno detece kobaca po nji, toda mati, ki je ranjena na prsni, odstrani dete iz strahu, da bi moglo sesati kri mesto zaželjenega mleka.

Ali si ni tretji nadel naloge, da nam predoči neznansko ogromnost zaspalega Kiklopa? Pokaže vam pastirja, ki se je na tihem približal Kiklopu in ki s slamnato bilko meri palec na njegovi nogi. Ta slamica je skupno merilo med pastirjem in Kiklopom, a merilo je dala narava.

Ni razsežnost platna ali marmorne grude, ki dela predmete velike. Lyzipov Heraklejski je bil samo čevelj visok, toda videli so ga tako velikega kot farniškega Herkula.

Preprostost, mogočnost in prisrčnost so bistveni znaki antičnih umetnikov; in posebno Apela je med antičnimi umetniki zastopal prisrčnost.

V svojih najboljših delih je Coreggio vreden, da bi bil atenski slikar: Apela bi ga bil nazval svojega sina.

Nihče se ni upal dokončati Apelove Venere. Naslikal je samo njeno glavo in vrat — toda pred to glavo in tem vratom je padla vsem slikarjem, ki so se približali sliki, paleta iz rok.

Težko je združiti dražest z resnobnostjo. Naš Boucher pozna dražest; ni pa resnoben.

Atenci so plebejcem prepovedali izvrševanje slikarstva.

Če se pomen lepih umetnosti vstavlja kot faktor v umetnost vladanja, znači to, da se umetnosti pripisuje važnost, katero morajo njeni tvori dokazati.

Vsem velikim vekovom je skupen pojav, da se umetnosti med seboj stopnjujejo in tako korakajo k dovršenosti. Pesnik, ki je šetal po invalidskem domu, se bori z arhitektom, ko se vrne spet v svojo sobico, ne da bi se bil zavedal tega. Montaigne bi bil rekel: «Svoj korak merim ob sopotnikovem, ne da bi mislil na to.»

Stoletja Aleksandra, Avgusta, Leona X. in Ludovika XIV. so rodila mojstrovine vseh vrst.

Med antičnimi pesniki in slikarji je obstajalo trajno izposojevanje idej. Včasih je slikar ali kipar delal po pesnikovi ideji, drugič spet je pesnik pisal po slikarjevem ali kiparjevem delu.

Pameten Anglež je to poskusil dokazati v nekem delu pod naslovom «Polymetis». Tam so na eni strani videti risbe najlepših antičnih umotvorov, a na nasprotni strani primerni stihi pesnikov.

Pod žgočim grškim nebom so hodili ljudje skoro nagi: bili so nagi v gimnazijah, nagi v javnih kopelih. Trumoma so hodili slikarji risat Phrynine boke in Thaidina nedrija. Heterin položaj ni bil brezčasten. Po heterah so delali kipe boginj. Bile so to iste grudi, ista stegna, katera so po blodiščih mamila njihove roke; ista ustna, ista lica, ki so jih poljubljali; isti tilnik, v katerega so zasajali zobe, isti boki, ki so jih videli in jih spet spoznali in jih po božje častili na oltarjih in po templih. Nравnostna svoboda je razgaljala vsak hip moške in ženske: vera je bila polna nasladnih obredov. Možje, ki so vladali državo, so bili navdušeni ljubitelji lepih umetnosti. Ko je neka hetera, slavna po svojih krasnih bokih, zanosila, je bilo vse mesto po koncu; edinstven model naj propade! Pri priči so poslali na Kos po Hippokrata, da ji je odpravil plod. Na ta način postane narod prosvitljen in se vzgoji obči dober okus; umetniki ustvarjajo velika dela, a sodniki jih občutijo.

Mi mrzli in pobožnjaški narodi smo vedno zaviti v oblačila; a narod, ki nikdar ne vidi nagote, ne ve, kaj je naravna lepota in kaj so plemenita razmerja.

Praksitel je ustvaril dve Venerini sohi: oblečeno in nago. Mesto Kos je kupilo prvo, ki ni uživala slovesa, a Knidos je postal po drugi slaven za vso večnost.

Če imamo mi Venero, je to kvečjemu oblečena Venera Praksitelova.

Poussin, ki je nekaj razumel o tej stvari, je dejal o Raffaelu, da je med novejšimi umetniki orel, toda osel, če ga merimo z antičnimi. To pride odtod, ker ni vseeno, če kdo ustvarja

«Ut fert natura... an de industria

(Terenc, Andria IV, 7)

Ta Davusova beseda pri Terencu velja sama od sebe za vse naše umetnike.

Naše običaje je civilizacija izlizala, in ne verjamem, da bi pri naših slikarjih ali pesnikih prenesli neke predstave, ki so resnične in močne in ki ne žalijo ne prirode niti dobrega okusa. Z grozo bi obrnili pogled v stran od pisateljevega poglavja ali slikarjevega platna, ki bi nam pokazala kri Odisejevih tovarišev, tekočo na obeh straneh iz Polifemovih ust, in ki bi nam dala čuti, kako pokajo njihove kosti, ki jih drobi med zobmi. Pogleda na gole odvodnice in na utripajoče žile na krvavem telesu Marzija, katerega je Apolon odrl, ne bi mogli prenesti. Kdo izmed nas se ne bi zgrozil nad barbarstvom, če bi kateri naših pesnikov v delu naše dobe pustil nastopiti vojščaka, ki bi s sledečimi besedami nagovoril svojega nasprotnika: «Starši ti ne bodo zatisnili oči. Še kratek hip, pa ti jih izkljujejo vrane iz glave; vidim jih že, kako od veselja prhutajo s krili nad tvojim truplom.» In vendar so stari pisali take reči in slikali take slike. Ali jim moramo očitati surovost? Ali si ne bi morali ravno nasprotno sami sebi očitati slabotnosti? Non nostrum est.

Prevel K. Dobida.

Anton Ocvirk: Žalostna

Polnoč... Bije, bije.

Moje bolečine samotno ihtenje
se vije, vije.

Polnoč neprestano bije, bije.

O! Trdó naj bije skozi vso noč,
da bom pesem v bolesti izkrvavel,
trudno sam. Ne prestani, nikar!

Poslednji udar.

Iz srca v pesem kri počasi lije, lije.

KNJIŽEVNA POROČILA

Viktor Steska: Slovenska umetnost. I. del: Slikarstvo. Prevalje 1927. Družba sv. Mohorja. (8°, str. 430, slik 72.) Mohorjeva knjižnica 16.

Razveseljivo znamenje intenzivnega zanimanja za slovensko umetnost, preteklo in sodobno, je pričujoča tretja zgodovinska publikacija o predmetu, kateremu je zaslužni raziskovalec Viktor Steska posvetil vse svoje delovanje. Včasih, ko so bili Slovenci še malo naklonjeni lastni umetnosti, je avtor z življenjepisi umetnikov budil zanimanje za našo umetnostno preteklost in ostal stroki zvest, ko so mlajše moči postopno organizirale moderen umetnostno-zgodovinski študij; sedaj je s pričujočo knjigo izdal zaklad marljivo nabranega materiala, katerega je z neumorno požrtvovalnostjo po večini otel pozabljenju in ki bo vsakemu njegovemu nasledniku izborno služil.

Viktor Steska je ob zgodovinski razstavi slovenskega slikarstva, katero je priredila leta 1922. Narodna Galerija v Ljubljani, občutil potrebo po zgodovinski razlagi bogatega slikovnega materiala, katerega dotlej še nikdo ni bil v celoti obdelal, ter pričel v «Mladiki» priobčevati tak pregled, črpajoč iz svojih velikih zalog. Le malo spopolnjen ponatis te razprave je izšel v knjižni obliki, okrašen z 72 ilustracijami. Počasno priobčevanje dela je njegovi aktualnosti škodilo in današnja knjiga je za več let prekasno izšla. Vendar zaslužita avtor in založnik naše občudovanje, da sta izvršila v sedanjih razmerah tako izredno nalogo.

Avtor izhaja, kot že omenjeno, od umetnostnega materiala samega, katerega je v mnogih primerih sam odkril in popisal. Iz njega in skrbnih arhivalnih izpiskov je sestavljal življenjepise naših umetnikov v preteklosti ter jih v pričujoči knjigi združil v zgodovinski pregled, ga razdelil na dobe ter jih opremil s kratkimi uvodi. Zato zavzemajo biografski podatki odlično mesto in odkrivajo mnogokrat doslej neznana dejstva, ki znatno olajšujejo študij. Poleg njih je avtor v kolikor mogoče popolni vrsti naštel vsa dela posameznih umetnikov. Karakterizacije posameznih mojstrov so kratke in vsebujejo splošne podatke o tehniki ali vsebini njihovih del, izogibajo se pa dosledno stilnih oznak, ki so vse reducirane na že omenjene uvode v posamezna razdobja.

Snov je razdelil avtor na ta-le večja poglavja: Gotiško slikarstvo, Tuji slikarji na Slovenskem od 16. do 18. veka, Naša renesansa, Doba škofa Tomaža Hrena, Valvasor in njegovi sodelavci, Barok, Umetnost ob koncu osemnajstega stoletja, Langusova doba, Wolfova doba. Vidik torej ni enoten, ker izvirajo grupacija in njene označbe prav tako iz stilnih razlogov kot iz slučajnih zgodovinskih posebnosti našega slikarstva. Pri delu, ki je nastalo iz posameznih življenjepisnih enot, je tako stališče razumljivo; čas pa je, da se ustanovi definitivna periodizacija slovenskega slikarstva na podlagi dosedanjih historigrafskih razstav in na podlagi predlogov, ki so jih postavili recenzenti Steletovega «Orisa». Posamezna poglavja imajo zelo različno dolžino, ker jo določa množina materiala, ne pa njegov pomen. Stilski uvodi so kratki in popularni ter zadostujejo za namen, kateremu služijo. Razlogi za razvoj so zajeti izključno iz zunanjih dejstev, kar je popolnoma v skladu z naziranjem dobe, v kateri je avtor deloval.

Kot sem omenil, je bilo delo zasnovano pred petimi leti in je sedaj le z malimi spopolnitvami izšlo v knjižni obliki. Delo na polju umetnostno-zgodo-

vinskega raziskavanja pa ta čas ni zaostalo, ampak se je, posebno ob historičnih razstavah, široko razvilo ter rodilo mnogo novega znanja. Steska ni utegnil uporabiti mnogo novega materiala, katerega je nudila razstava portretnega slikarstva na Slovenskem ter izsledkov, katere so objavljali naši umetnostni zgodovinarji zadnja leta in pa mnogih podatkov, katere vsebujejo konservatorska poročila Fr. Steleta v «Zborniku za umetnostno zgodovino». S tem materialom bi bilo mogoče izpopolniti poglavje o gotskem slikarstvu, katalog del Plainerja, Almanacha, registrirati bi bilo treba nizozemske portretiste 17. stoletja, spopolniti poglavje o štajerskih baročnih slikarjih (oba Straussa, Weissenkircher, Flurer) ter sezname del nekaterih slikarjev 19. stoletja. Pa to so zahteve, katere bo stavil zgodovinar, ki se je sam pečal z raziskavanjem opisanega materiala, popularni knjigi pa ti nedostatki niso v kvar. V nadomestilo nam nudi Steska dobre podatke o Hrenovih slikarjih, o tujcih v 17. stoletju, o Valvasorjevem krogu ter o mnogih novejših slikarjih, med njimi o Mihi Stroju. Omenja bakrorezca Elijo Baecka, ki je koncem 17. stoletja deloval pri nas in katerega je še leta 1922. hotel J. Mantuani prekrstiti v Pajka. Pomota pa je, če naziva avtor Kupeckega — Nemea; meja med poglavjem «Ostali slikarji baročne dobe» in med poglavjem o tujcih v istem času ni prav točno potegnjena. Našla bi se še sem in tja kaka pomota (portretov Zeschka in njegove žene gotovo ni slikal Langus; Langusov Poklukar [last dr. Šaple] ni bil bogoslovni profesor, ampak kmet v Bohinju itd.), a razmeroma sem našel malo netočnosti, ki so vse nagrajene z mnogimi, doslej neznanimi in dragocenimi podatki. Ilustracije, ki knjigo krasi, so izbrane iz razpoložljivih klišejev ter se zaradi tega vrste brez intenzivnega razmerja do teksta in so tudi po formatu neenotne.

Ko odložimo knjigo Viktorja Steske, smo si v svesti, da je bilo njegovo raziskavanje slovenskega slikarstva zelo plodonosno. Rodilo nam je pregled zgodovinskega materiala, ki je obširen po številu omenjenih umetnikov in njihovih del ter po zbrani literaturi, delo, ki je trudapolno in zelo koristno. Želimo, da bi avtor še dolgo mogel na ta način koristiti zgodovini slovenske umetnosti ter da bi nam kmalu podal še podoben spis o naši arhitekturi in kiparstvu.

F. M e s e s n e l.

Marija Kmetova: Večerna pisma. V Ljubljani, 1926. Izdala Zveza kulturnih društev. Založila Tiskovna zadruga. Str. 51.

Knjižica obsega petnajst dokaj izpiljenih in po večini v nekaki mestoma po sili sestavljeni ritmični prozi pisanih slovstvenih drobnarij. Povprečni vzrok njih nastanku in njih glavno gibalno je težka življenska utrujenost nerazumevane in v svoje tesne bolesi zamišljene ženske. Pisateljici se vlivajo izpod peresa sanjavo mrke tožbe in žalostne meditacije, o katerih resničnosti bravec skoraj ne more podvomiti, vendar pa mu kmalu postane jasno, da jim avtorica ni segla v umetniško bistvo, temveč jim je našla samo literaturni izraz, besedno obliko, in to često nenaravno, ohlapno in preveč našopirjeno. Kmetova polno, bogato doživlja v sebi, a ta Večerna pisma so samo vnanji odmev bujnih doživljanj. Bolečine njenih samotnih večerov leže pred nami žive in iskrene, vse vre, kipi in se bohota, umetniško utemeljeno in poglobljeno pa pisateljicino pripovedovanje ni. Zapeljali so jo burni valovi njenih misli, da ni stopila — kot pravi umetnik — sama iz sebe, tudi kadar oblikuje epsko snov. V razbrzdan tempo besedovanja in nizanja iskrenih izražanj jo ženó njena prekipevajoča, v žalost kloneča čuvstva, da jim ni gospodar, razporejalec in anatom.

Nekaj stvari je vrednih, lepo zajetih in s toplino pripovedovanih. Tako Večerna II, Bosna in Ema (pot dekleta v temo življenja). Dramatizirana satira «Karikature» (konferenca učiteljic) malo spominja na prizor iz Cankarjevih Hlapcev in je življensko gotovo resnična, ne škodilo pa bi ji ostrejšje želo in več posmeška.

Splošen vtis knjige je temačen. «Vsi dnevi: e n (?) delavnik potán; vsa pota: žuljave roké; vse noči: e n (?) potok solzán; vsi pogledi: noži reza - joči (sic!), besede: igle bodeče» (Iz noči). Povsod slog ni tako površno prisiljen.

Naj mi pisateljica oprsti, če so tudi katere moje besede — igle bodeče.

Pavel Karlin.

Knut Hamsun: Glad. Poslovenil Fran Albrecht. Natisnila in založila Zvezna tiskarna in knjigarna v Ljubljani. Splošna knjižnica, zv. 58.

S pričujočim romanom smo uvrstili v naše prevodno slovstvo prvo delo zanimivega pisatelja, ki je v svetu zelo uvaževano poznan, mi pa do sedaj niti katere njegovih drobnih novel ali črtic nismo mogli čitati v slovenščini.

Avtor Gladu, rojen v avgustu leta 1860., je eden najboljših in najoriginalnejših zastopnikov moderne norveške literature, kot romanopisec prav gotovo najvažnejši. Nemški «Vodnik po sodobnem slovstvu», ki ga je uredil Hanns Heinz Ewers, pripoveduje o Hamsunu, da se je kot delavec, sprevodnik, natakár in delovodja potikal skoro po vsem svetu in si tekom tega svojega romanja v neprestanem pomanjkanju in dvobojih z življenjem ter v nepričakovanih, pustolovskih dogodivščinah nabral psihološko nenavadnih snovi za svoja literarna dela. Imenitni so njegovi romani: Misteriji, povest genialnega človeka, ki se v večni borbi z blaznostjo (Lombroso!), širokokreten in duhovit, šegavo ravnovesi nad prepadom življenja; Pan, iz papirjev poročnika Glahnsa, ki odkriva razmerja pisatelja do prirode; dalje Redaktor Lyngé, več zbirka novel in igrokazov, in knjigi Viktorija, roman ljubezni (tiha sreča severnega življenja) in Blagoslovi zemlje (1918), ki riše v ostri karakteristiki in dušeslovno izredno močno nordijske kmetske tipe. Leta 1920. je dobil Hamsun Noblovo nagrado.

Roman Glad je značilen avtobiografski roman iz dobe, ko je pisatelj «pohajkoval in stradal po Kristijaniji, tem čudnem mestu, ki ga ne ostavi nihče, preden ga ni zaznamovalo...» Delo je trpko (kaj bi ne bilo!), temačno, čisto sarkastično, a polno fantazije in invencije. Analizi bolečnih občutenj revnega, gladujočega inteligenta se mestoma dokaj močno pozna vpliv Dostojevskega. V največje muke in najbednejša tiranstva gladu sije žarka luč nepremagljivega upanja, ki razliva nad dogodke, do dna osvetljuje sestradančeva trpljenja, na mnogih mestih svoj spravljivi, bodreči svit. Pri vsej brezkraini bedi, ki jo razkriva, je knjiga nagnjena — bi rekel — v čudovit, skoraj pravljici optimizem.

Prevod (po nemškem prevodu) udobno pripoveduje in gladko teče. Škoda, da Splošna knjižnica ne deluje več. Takih knjig bi še potrebovali.

Pavel Karlin.

Serbo-kroatisches Lesebuch. Akzentuierte Texte mit vollständigem Wörterverzeichnis. Von Karl H. Meyer u. A. Stojčević. Göttingen 1927.

Čitanka pod tem naslovom, predvsem delo na drugem mestu imenovanega avtorja, profesorja srbsko-hrvatske filologije na ljubljanski univerzi, je namenjena Nemcem-filologom. Vendar so štiva v njej izbrana z literarno-estetskega, ne morda z jezikovnega vidika. S pesmijo in s prozo (deloma v od-

lomkih) je zastopanih 16 srbskih in hrvatskih avtorjev (Njegoš, Mažuranić, Preradović, Đ. Jakšić, J. Jovanović Zmaj, Lazarević, Matavulj, Đalski, Kozarac, Voj. Ilić, Kranjčević, Dučić, Vidrić, Rakić, Nazor in Stanković); pri vsakem izvemo tudi najpotrebnejše biografske podatke. Gre torej za nekak kompromis: bravec naj spozna jezik, obenem pa naj se seznanja s srbsko-hrvatskim slovstvom.

Izbor štiva in število avtorjev sta opravičena z omejenim obsegom knjige. Zato tudi avtorja poudarjata, da je njuno delo samo čitanka, ne pa antologija, jed, ki naj vzbuja tek, ki pa nima namena nasititi.

Glavno vrednost knjige tvori akcent. Teksti so vseskozi akcentuirani, in sicer s stališča današnjega knjižnega jezika, ki se je glede akcenta že oddaljil od Vukovega. Zaradi neenotnosti srbskohrvatskega naglasa akcentuiranje pisateljev iz najrazličnejših pokrajin pač ni tako lahka reč. Stojićević je opravil težko delo; za točnost nam je avtor sam najboljši porok.

Knjigi je dodan natančen slovar, ki obsega dobro tretjino vsega dela. Tu, se mi zdi, bi se dalo z manjšim tiskom prihraniti precej prostora v korist tekstom.

Knjigo bo s pridom uporabljal tudi Slovenec. Vsiljuje pa se nam misel, da bi bilo dobro, če bi tudi Slovenci dobili slično delo, nekoliko obširnejše, antologijo. Tako delo bi pospeševalo poznavanje srbskohrvatskega jezika, predvsem pa literature, pri tistih izobražencih, ki nimajo volje (in časa), izbirati iz srbskohrvatske literarne produkcije najboljše, posezati pri čitanju po slovarju in premišljati o akcentu. V šoli bi tako delo bilo posebno dobro došlo.

Stojićevićeva knjiga, ki se zdi sicer razmeroma draga (8 mark), je po svoji tehtnosti in tudi opremi vredna, da jo spoznajo vsi tisti, ki se pobljže pečajo s srbohrvaščino.

Mirko Rupel.

Hamza Humo: Grozdanin Kikot. Beograd 1927. Izdanje S. B. Cvijanovića.

Svojevrsten pojav v novejši srbski novelistiki. Povest nas po svoji razgibanosti, impresijonistični slikovitosti in lirični razneženosti spominja spisov, kakor sta n. pr. Kellermannova «Ingeborg» in Bartscheva «Die Salige». Po snovi obuja stare pastoralne idile. Po živahni izraznosti in zgoščenem slogu pa je značilen sad najnovejšega časa. Dejanje se zdaj zgodi v jarke naturalistične podobe, zdaj razbline v lahno nametane, svetle, trepetajoče barve, ki izražajo čisto čuvstvena nastrojenja. Zgodba o dveh ljubeznih, eni mladostno naivni, hrepeneči in kolebajoči med poltenostjo in nežnim obožavanjem, drugi žgoči od sladostrastja, je pretkana s pisanim vezivom pravljice o Grozdanu in Grozdani in izvezena z bujnimi ornamentami vinogradniškega pejzaža.

Povest se dogaja od pomladi do jeseni v pokrajini, ki jo žge južno solnce in ki je sama gorka, strastna in razpaljena kakor ljudje. Po rebrih gričev so vinogradi s smokvami, malo višje pa planine z globoko padajočimi dolinami, kjer šume potoki. Vmes so pašniki, vasi in krčme, kjer se toči težko vino. To je svet, kjer se v solnčnem siju, med trtami in pod hladečimi krošnjami iščeta pravljica Grozdan in Grozdana. Iščeta se od pomladi do jeseni; njun pritaženi ljubezenski klic se oglašja kakor spremljevanje godbe: v njem je favnovska slast hrepenjenja, ploditve, rasti, cvetja in sadu. Kdo sta ta božanska zaljubljenca? Poosebljenje same prirode, vobličena strast dveh ljubezni: do zrele Ivanke in do plahe pastirice Grlice. Čisto paganstvo. Zato bivši krščanski teolog Svrzimantija umrje od vina in od neizpolnjenih želj, a razpop Melentije hodi blazen po vaseh. Nič krščanskega ni nikjer, nobene ideje. Sama

paganska čuvstvenost, potopljena v naslado polti in opojnost vina. Sama priroda s svojim večnim ritmom ploditve in smrti. In v to antično občuteno hercegovinsko pokrajino venomer veje paleči dih starih bogomilov, dih pravljice o Grozdanu in Grozdani. Dozore vinogradi, oberejo se smokve in minejoo dnevi ljubezni in vina. Ljubezen z Ivanko se konča z nasičenjem, Grlico pa posili vaški pohotnež Juro. Dekle zblazni in skoči s pečine v prepad. Takrat se končajo idile brstja in cvetja. Grozdan in Grozdana se skrivajeta, dokler ju pomladno solnce iznova ne zvabi k večnemu ljubavnemu rajanju.

Povest «Grozdanin kikut» ima malo dejanja. Kakor z reflektorjem je osvetljenih nekaj hiš, krajev in oseb v tej malce preveč poetični pokrajini. Vse ostalo je v nemirnih silhuetah, v nasičenih barvah, izgubljeno v zaslepljujočem solnčnem sijuu. Čisti pripovedniški impresionizem z ekspresivnimi stavki. Dejal bi, da je cela povest zgolj pesem v prozi, zato pa so mnoge njene strani čisto odveč. Osebe so podane dokaj površno. Na vsem leži lirični subjektivizem, povsod se pozna artistska paleta. Tu in tam bo koga odbila pregosta osladnost, v celoti pa pisatelj prevladuje nad njo. Nekatera mesta so tako mirna, lepa in jarka, kakor da bereš «Dafnisa in Hlojo» ali «Amorja in Psiho». Psihologizem je avtorju tuj, takisto konstruktivno, epično pripovedovanje. Vse mu je lirika in kolorit s strastnimi fugami poltenosti. V tem pa je tudi slabost sicer nadarjenega in mnogo obetajočega pripovednika Hamze Humo.

Piščev jezik je sočen in bujen, slog razgiban in melodijozen. «Grozdanin kikut» bi vzlic njegovim hibam štel k značilnim produktom najnovejše srbske proze. Knjiga, ki obsega okrog 100 strani, je tiskana na dobrem papirju in z lepimi črkami. Naslovni list je narisal Sreten Stojanović. B. B o r k o.

Siniša Paunović: Iz kutova duše. Beograd 1927. Str. 62. 15 Din.

Ljubezen ima krila, zakon pa bergle, pravi ruska poslovice. Še ostreje se izraža George Sand, češ, da je zakon ena najbolj barbarskih uredb v človeški družbi. A v zadnjem času so njeni rojaki — gospe Aurel in Vérine ter abbé Violet — objavili vsak po eno knjigo z nasprotno tezo, trdeč, da sedmo svetotajstvo nikakor ni «poslednje olje» za ljubav. Bodi si to kakorkoli, toliko je gotovo, da «brak» gospodu Paunovićuu ni narekoval najslajših in najstrastnejših melodij. Posmrtna pesma se celo zaključuje s pozivom, naj draga prosi Krista, da ji pošlje čimprej drugega izvoljenca:

Moli da mesto moga lika
— lika tvog zemnog boga —
useli novog boga
u bele grudi tvoje!

Sicer je naš daljinar (Ahasver) in obenem Solzislav samo začetnik, a se izdaja za opoklega blaziranca, n. pr. v Nemiru:

Dvadeset i pet nosim svojih leta
bezgrešnih, čistih, još rumen na usni,
a ipak svega sit sam, sve mi smeta
i sve me boli i dani mi gnusni!

Tu pa tam se zablesti kak uspel verz, kaka dobra misel, posrečena iver — redka kresnica na prostrani mrakotni pušči. V celoti pa je zbirka poprečno vsakdanje blago na primerno zaniknem papirju. Upajmo, da se bo Paunović bolj našopiril s tremi snopiči proze, ki jih napoveduje. A. D.

KRONIKA

Koncerti. V razprodani unionski dvorani je pel dne 9. oktobra Marij Šimenc s precej neizbranim sporedom. Podal nam je vrsto bolj ali manj šablonskih samospevov starejšega datuma; ostanek so bile operne arije, ki mu «ležijo». Njegov polno zveneči tenor nam je sicer še vedno dobro došel, ne moremo se pa zadovoljiti s tem, da slišimo leto za letom iste pesmi. In še nekaj! Menda ni takega pomanjkanja koncertnih skladb, da bi operni pevec, ako priredi koncert, moral peti arije. Čudim se le, da je naša publika zadovoljna z vsem. Pri arijah ne pogrša ne orkestra, ne scene, ne dejanja in ne maske; tistih par kretenj, ki jih napravi pevec podzavestno ali pa svest si «teatralnega učinka», nam pač ne more nadomestiti gledališča.

15. oktobra je koncertiral Jan Kubelik. Zopet napolnjena unionska dvorana. Na sporedu Kubelik, Bach, Beethoven, Saint-Saens in Paganini. Kubelik je smeten in virtuoz ogromnega kalibra, svetovno priznano ime. Zato se mi zdi neumestno zabavljanje, da ima na račun tehnike premalo duše. Hvala bogu, da ni narobe! Kako dovršeno in iz dna duše je zaigral Bachov preludij za solo-gosli, ki je bil obenem najdragocenejša točka večera! In nekateri trde celo, da tudi Bach ni imel dovolj duše! Tudi Beethovnovo romanco v F-duru je podal mojstrsko. Ostale točke, dasi po dimenzijah večje, so precej medle koncepcije, osobito trodelni Kubelikov koncert v B-duru. Precej neregularna mešanica romantizma, impresionizma in dvoakizma, — individualizma pa bore malo. Ne glede na šablonsko formo in harmonizacijo celote so nekatera mesta zapuščala dojem direktnega plagiata, n. pr. II. stavek, ki se končuje z začetkom Dvořakove humoreske. Delo je natrpano tehničnih težkoč, ki jih je Kubelik igraje ovladal. Občinstvo je prišlo na svoj račun in Kubelik je moral dodajati.

Domačo noviteto velikega formata je izvajalo zagrebško pevsko društvo «Kolo» pod vodstvom dirigenta Srečka Kumarja. Božidara širole oratorij o sv. Cirilu in Metodu je celovečerna skladba za a cappella zbor s solisti. Delo so dovolj ocenili ob priliki mednarodnega festivala sodobne glasbe v Frankfurtu. Pred tamošnjim izvajanjem sem imel priliko govoriti z Alojzom Hábo, ki je bil član razsodišča za Frankfurt; ta se je o oratoriju najpohvalneje izrazil. Vsekakor je že ideja, skomponirati celovečerno delo brez orkestra, sama na sebi drzna in vsega upoštevanja vredna. Da samo z grli pevcev ni mogoče doseči bogvekakih zunanjih efektov, je jasno. S temi širola tudi ni računal, ampak je asketsko-strogo ostal zvest svoji tradicionalni estetiki ter nam ustvaril res reprezentativno obliko. Ako pomislimo, da glasbena literatura celovečernega a cappella dela doslej sploh še ni imela, smemo biti na ta oratorij tembolj ponosni. Izvajanje težavnih partij z 80članskim zborom ter solisti dr. Benkovičem, Križajem, Bettetom in Banovcem je bilo prvovrstno in širola se ima za uspeh svojega dela v Nemčiji nemalo zahvaliti imenovanim ter sigurni roki dirigenta Kumarja.

Koncert Zdenke Zikove 14. novembra bi bil zaslužil ne le zavoljo vse-skozi izenačenega in krasno šolanega organa pevke, ampak tudi zaradi skrbno sestavljenega programa večje udeležbe. Pevka nas je seznanila z glavnimi arijami iz Puccinijeve «Turandote», v kateri je nastopila pri premieri v pra-

škem Narodnem gledališču z največjim uspehom. Ves ostali program je obsegal koncertne točke: Jozefoviča, Gotovca, Škerjanca, Lajovca, Beethovna, Dvořaka, Křičko, Straussa, Debussyja, Duboisa in de Fallo. Lajovčeva «Kaj bi le gledal» je briljantna koncertna skladba v finem slogu s krasno, neprisiljeno deklamacijo. Ni čuda, da jo je Zikova morala ponoviti. Med ostalimi sta užgala Gotovac in Manuel de Falla. Poslednji je danes vodilni komponist španske moderne; učil se je iz Debussyja ter spretno uporablja novotarije Stravinskega. Originalen je posebno v ritmu in harmoniji. Zikova je ves težki program izvedla z bravuro ter bila deležna pristrčnega in zasluženega aplavza.

Koncert kvarteta Zikovcev nas je dne 17. novembra seznanil zopet z lepim kosom nove glasbe. Predvsem nas je zavzelo Schulhoffovih pet skladb za kvartet. Schulhoff je silen ritmik in elementaren v iznajdbi novih kvartetnih zvokov. On uma idealno uporabljati tradicionalne in tudi jazzove ritme, ne da bi pri tem trpela umetniška kvaliteta skladb. Kot eden prvih evropskih pianistov, silno zaposlen izven Prage, najde vendarle dovolj časa, da se udeležuje tudi kot komponist ter kot idealen interpret in propagator četrtinske glasbe. V glavnem komponira za komorno zasedbo ter ima dva kvarteta, duo za violino in violoncello, trio za flavto, violo in kontrabas, balet Ogelala, scenično glasbo k «Zlahtnemu meščanu» in več klavirskih cikličnih skladb najtežjega kova. Za njim je imel naš Škerjanec nekoliko težko stališče. Njegova «Sonatina da camera» sestoji iz dveh stavkov, ki presenečata s prijetno romantično melodiko; harmonsko in arhitektonsko se drži Škerjanec impresionističnih vzorov. Pri njem pogrešam dinamike in krepkih gradacij, tudi zavračajo tupašam sekvence potek invencije. Za posamezne instrumente piše Škerjanec precizno ter prav spretno uporablja različne kombinacije kvartetnega zvoka. Kot zadnjo točko so Zikovci zaigrali Sukov kvartet op. 11, delo pristrčne melodike in krasnih harmonij. Na zahtevo publike so dodali še tri manjše skladbe. Koncert je bil dobro obiskan, vendar bi idealni Zikovci zaslужili polno dvorano vsaj v tej meri, kakor n. pr. Šimenc in Kubelik.

Slavko Osterc.

Kolektivna razstava Mihe Maleša in Staneta Cudermana. Ljubljana, Jakopičev paviljon. November 1927. V fantovsko prešernem predgovoru, ki si ga je za razstavni katalog napisal Miha Maleš, pravi sam o sebi, da je kmetavs, da ima sentimentalno srce, da mu oblika poganja povsem iz notranjosti in se vdaja liniji in formi in da je hudičevo zaljubljene nature. Tako slikar sam o sebi. Kaj pa pravijo dela, ki jih je pokazal?

Predvsem je vsakomur očitno, da bi bilo lahko vse razstavljeno blago razdeliti na dve skupini. Na eno, za katero vsaj deloma velja njegova lastna karakterizacija, in na drugo, ki je čisto drugačna. Pri delih prve je opazna skladnost med obliko in zadržajem, dočim ostali produkti kažejo znake notranjega nesoglasja in nemira. Pri teh slednjih forma ne prepričuje, ker je pogostoma enostavno prevzeta od drugih, a brez nujnosti in upravičenosti. Ta slog (ali bolje: ti slogi) ni doživljen ob čutnih dojemanjih, ni absolutno utemeljen, temveč ga je avtor v najboljšem primeru doživel ob tujih delih, ne ob njegovem izvoru samem. Zato so te slogovne posebnosti, ki so morda prvotno pomenile nekomu končno dognanje in neizogibni rezultat, njemu le šablona in prazna formalnost. Novost in bizarnost često premagata lastno spoznanje. Zato zadobe mnoga dela, ker ostanejo nerazumljiva, celó groteskne in skoro nehotene humoristične poteze.

Čisto drug svet so tisti listi, kjer se Maleš kaže takega, kakršen je v resnici in kakršnega se je pokazal v predgovoru. Tam je res v prvotnem po-

menu besede «sentimentalen», dasi bi raje dejal: naiven, preprost. Tam ne pogreša čuvstvenosti, samó sram ga je, pokazati jo. Prava gorenjska kmečka korenina. Kadar to prvinsko bistvo prodre na plan, se razodene, kaj je v njem dobrega in plodnega — in tega ni malo. Drugo je tuja učenost, brezciljni tribut dobi in znak mladostne sile. V teh primerih se pa javlja več prave umetniške tvornosti, nego mu jo večina prisoja.

Tem krivičnim sodbam je Maleš kriv sam. Po vsej sili in za vsako ceno hoče biti bojevit in moderen, le da je prekucuška deviza «épater les bourgeois!» že malo prestara. Pred leti bi bil s svojimi «divjimi» deli dosegel drugačen uspeh. Danes so mu bolj v škodo nego v prid, ker motijo gledalca, da poleg njihove kričavosti prezre nevsiljivo resnično umetnino.

Maleš pravi sicer v predgovoru, da je izmed tistih, ki so se «po vojnih grozotah naučili zamišljeno gledati v svetu», a iz premnogih grafičnih del tega ne spoznamo. Vsebina skoro vseh listov je erotika, ponekod celo prav brutalno krepko seksualno poudarjena. A če gledamo način, kako te erotске dožitke spravlja v obliko, se često pokaže površno pojmovanje in čisto plitek, včasih le bolj vnanji odnos do te največkrat ponavljane snovi, kakršnega najdemo tudi pri povprečnem meščanu. Redkejši so primeri, kjer svoji zaljubljeni naturi dá globljega duhovnega, čisto poetskega izraza. Zato je pa ta močnejši.

Pri daljnjem premotrivanju njegovih grafik se pokaže tudi, da je res, kar pravi, da se doživljaj «podaja v linijo in formo», da pa se to pogosto dogaja konvencionalno v stilu zahtev sodobnih ekstremistov, pri čemer spet ni videti, da bi mu oblike «poganjale povsem iz notranjosti». To gre tako daleč, da ne le časovno zaporedno, temveč celo istočasno vidimo v njegovem ustvarjanju več vzporedno tekočih načinov izražanja. Umetnik še ni našel svoje podobe, in išče in se skuša dokopati do nje. Pri tem se naslanja na sodobnike, ker noče zaostati za njimi, postaja pa manj samosvoj in svoboden.

Maleš je pri ureditvi svoje zbirke storil napako, ki jo vedno zagreše vsi mladi umetniki, ki so prepričani, da je občinstvu vsaka stopnja v njihovem razvoju tako pomembna in važna kakor njim samim. Da je tri četrtine razstavljenega blaga izpustil, bi bila celotna slika jasnejša in predvsem — enotnejša. Zaradi prevelikega števila najbolj raznolikih, po pojmovanju in slogu čisto različnih del (nad dve sto) je pa prevladoval vtis neorganične negotovosti in neizdelanosti, mestoma celo neresnosti.

Največ čuvstvenosti in sploh življenja je v Maleševih litografijah. Med njimi je nekaj zares odličnih listov: Madona, Mlada ljubezen, Strah, Plesalka, Na kanapeju, Pri ogledalu, Iz kabareta in dr. Te grafike ga prikazujejo takega, kakor sam pravi, da je: malce sentimentalnega, zaljubljenega in človeka današnjih dni, ki ljubi linijo in formo. Očitujejo izvestno trpko (kmetavš?) eleganco, tudi brez topline niso. Tehnično mu je ta način poleg monotipije, kjer se tudi barvno lahko po volji izživi, najbližji. Dovoljuje mu celo slikarske fineše v slikovitem podajanju tonov in kontrastov, katere pa v zadnji dobi opušča na korist čisto linearnega, rekel bi skoro: kaligrafičnega učinkovanja, v katerem je dosegel že svojstven, krepak izraz.

V monotipijah je vidna druga plat Maleševe nature, njegov zmisel za barvno občutje. Po malce treznih in praznih oljnih slikah mu ne bi prisodil, da je zmožen ustvariti tako nežna, čisto japonsko lahkotna nastrojenja. Med njimi je več delikatnih pokrajinskih študij in primitivnih tihožitij, ki spadajo k njegovim najboljšim stvarjem. Poleg tega pa goji še vse ostale grafične panoge od ujedenske in bakropisa do lesoreza. Grafika mu je res prava beležnica raztrgane sedanjosti.

Malo objestnosti nastajajočemu umetniku ne škoduje. Kar je pretiranega in nezrelega, bodo odnesla leta, iz zmoč pa raste spoznanje. Je pa ta prenapeta samozavest — poleg nehotenega priznanja nesigurnosti — najboljši dokaz hotenja, doseči več od ljube povprečnosti. Če bo Maleš s to prekipevajočo korajžo združil vsaj toliko resnega študija, sem prepričan, da se povzpne z lahkoto preko stanja, ki iz slikarja šele naredi umetnika.

* * *

Različnost obeh razstavljalcev je v vsakem pogledu tako velika, da ima Stane Cuderman poleg svojega tovariša še težje stališče. Skupnosti med obema ni nobene, ne v oblikovanju, še manj pa v pojmovanju. Sicer tudi Maleš še ni izklesana individualnost, vendar vsa dela družijo neka tipična lastnost: strastno prizadevanje, poglobiti svoje dožemanje, podati čim več lastnega doživljanja, brez ozira na zunanji svet, na ustaljene oblike in na «lepoto», kakor jo je svet še včeraj pojmoval. V Cudermanovih slikah je tega borenja z osebno prvotnostjo manj opaziti. Zdi se, da se njegova umetniška osebnost slabotneje upira vplivom od zunaj, ki ga preplavljajo s pestrostjo svojih vtisov. Obnavljanje tradicionalnih oblik je pogosto preveč vidno. To ni čudno, saj mu je fizični svet edina realnost in izključni model, a končni napon sil mu je usmerjen na problem forme. Ker to razume bolj kot nekako absolutno, že fiksirano lepoto, nego kot resnico in ker dobro ovlada slikarsko tehniko, vzbujajo mnoga dela vtis lahkotne virtuoznosti in skoro zadovoljstva nad doseženim. Gledalec pa ob gladki, barvno in linearno prikupni formi pogreša pravega bistva, ki bi mu moglo postati umetnostno doživetje. Cudermanovo čutno spoznavanje predmetov je le prepogosto predvsem očesno ugodje, ki trajno ne more ogrevati. Zdi se, da slikar na škodo prepričevalne sile poudarja bolj zunanje dekorativne elemente.

Najbolj pa preseneti na njegovem delu, če ga motrimo kot celoto, da nima enotne skupne linije, temveč da se ustvarjanje zdi neskladno in eklektično. Vidni so spomini na mojstre od Makarta do najnovejših. «Poletni večer» in «Snemanje» sta o b e n e m nemožna. Najopasnejša je pa zanj izkušnja, da ga virtuoznost ne bi zanesla sčasoma v puhlo salonsko osladnost, kamor ga vabi povprečni okus občinstva. Tu bo treba močne odporne sile, da slikar, ki se še razvija in čigar individualnost se še bori s tujimi vplivi za končno premoč, ne zaide v neumetniške vode. Naročila so nevarna past in najboljša preizkušnja, če ima umetnik kaj hrbtnice. Cudermanu ne bo težko, odločiti se, kam naj krene: povsod bo imel pod nogami trden temelj, svoje solidno slikarsko znanje, za katero ga marsikateri tovariš lahko zavida.

Izmed razstavljenih slik štejejo med najboljše: Zadnja večerja, Jaslice, Marta, Zlatolaska in Kozak. Prvi dve ga predstavljata kot iznajdljivega kompozitorja in veččega kolorista. Skupni ton je značilen za obe različni nastrojenji in daje kompozicijama mnogo iskrenega, toplega občutja. Zdi se mi, da je v teh dveh delih vsebovano pravo Cudermanovo bistvo in da je ta malce sentimentalna romantika njegova najznačilnejša črta. Barvno sta sliki primera finega okusa, v pojmovanju pa priči izbrane plemenitosti. Prikupni portret blondinke gospodične S.S. je sicer manj oseben, a kaže v barvnem podajanju solidno znanje in zmisel za posebnosti portreta. Sveže slikana je portretna glava Marte. Nadpovprečna akademijska študija je smelo naslikana glava Kozaka.

Poleg teh in še nekaterih res uspelih slik je razstavil tudi celo vrsto lahkotnejših osnutkov žanrskega značaja, kjer je literarna primes posebno

poudarjena. Take so: Coriandoli, Meduza, Meditacija in druge, v katerih je vidna njegova nemala dekoracijska sposobnost. Sanjavi slikarjev značaj je vzrok čestih alegoričnih kompozicij, kjer pa redko doseže željene učinke. Drugod spet ga vidimo, ko ustvarja satirične kompozicije, ki so pa brez višjega in brezstrastnega odnošaja napram objektu. Priljubljen motiv so mu religiozne kompozicije. Zdi se, da ti prizori niso elementarno, neposredno doživljeni (kot n. pr. Snemanje ali Vstajenje), temveč bolj umstvene konstrukcije, ki avtorja dovedejo do skrajnih meja dopustnosti, kjer se njegov namen obrne v nasprotje.

Da njegova zbirka ne učinkuje ugodneje, je vzrok to, da je kakor Maleš tudi on preveč razstavil in premalo skrbno izbiral. Tako so poleg dobrih prišla pred javnost manj posrečena in čisto neuspela dela. Tolika različnost slikarskih manir pa tudi povzroča, da jasna avtorjeva osebnost komaj prodre gledalcu do spoznanja. Vtis razdrobljenosti in nesamostojnosti je zato še jačji. V celoti pa treba Cudermanu priznati odločno slikarski talent in nemalo znanja, ki pa še ni našlo pravega torišča.

* * *

Človeku, ki mu je razvoj našega umetniškega naraščaja mar, je težko iti molče mimo pikrih opazk, ki si jih je Maleš privoščil na račun današnje posestnice Jakopičevega paviljona. Vprašanje oddajanja paviljona, ki je končno le občinska last, bo treba urediti tako, da bo zadoščeno upravičenim zahtevam Narodne Galerije, ki ga upravlja in vzdržuje, in interesu umetnikov, ki ga imajo na tem edinem ljubljanskem razstavnem prostoru. Določevanje odškodnine za prepustitev paviljona bi se moralo vršiti tudi z drugih in ne samo s trgovskih ozirov, in na drug način. Sicer se bo dogajalo, da bodo razstavljali v paviljonu, ki ga je zgradila zgolj idealna želja, dati slovenski umetnosti streho, poleg »priznanih« povabljenec (ti ne plačajo najemnine), le še oni umetniki, ki premorejo »kar čez en tavžent«. To ne bi bilo prav in čisto gotovo ne v zmislu intencij moža, čigar ime nosi paviljon še danes.

K. D o b i d a.

Ob Costerjevi stoletnici. Dne 20. avgusta t. l. je poteklo sto let, odkar je uzrl luč sveta oče sodobne belgijske književnosti. Ta dogodek so slovstveniki in umetnostni krožek »la Renaissance d'Occident« po vsej deželi dostojno proslavili, naučni minister je celo govoril proti koncu novembra o tem predmetu v pariški Sorboni. Naj nanizam tu nekaj podatkov o »flamskem svetem pismu« in piscu, kar jih ni v dostavku slovenskega UlenSPIEGLA.

Flamski Pavliha ima kakor Homer deset domovin. Trdno se ve zgolj to, da se je rodil v Kneifingenu (Brunšvik) okoli leta 1500. in umrl v Möllnu pri Lübecku leta 1550. Pesnik Gessner je leta 1754. našel nagrobno pločo s sovo (Uyl) in ogledalom (Spiegel): vendar ta nagrobnik po vsej priliki ni nastal pred 17. stoletjem. Enak grb se je videl v cerkvi v mestecu Dammu na Flamskem. Zategadelj so iznajdljivi folkloristi izrekli domnevo o dveh Tilih, očetu in sinu, eden se je ka-li potikal po bregovih Labe, drugi pa po deželi ob Skaldi. Če pa na Poljskem Molinski zahteva zase pravico do naziva UlenSPIEGEL, menda nima drugih razlogov kakor nekolikšno glasovno sličnost z germanskim Möllnom.

Damm, v 14. stoletju pristanišče pred Brugami, je dobil ime po jezu Zwynu, ki je dajal zavetja vsem zapadnim brodovom ob Roževskem ali Draguljarskem nasipu. Danes pa leži sredi otožnih ravnin kot velik trg. Jakob van Maerland, eden najslavnejših učenjakov svoje dobe, je bil ondi pisar

okrog leta 1300. Čudno naključje: van Maerland je imel priimek De Coster; a šest stoletij pozneje je njegov imenjak — ali morda potomec — pričel slikovito epopejo: «V Damu na Flamskem, ko je majnik odpiral glogu cvetje, se je rodil Ulenspiegel, Klasov sin.» Drugo naključje: ob pričetku svetovnega kataklizma so Nemci v Belgiji trpinčili zaradi neposlušnosti Klasa Kooldra-gerja, torej imenjaka Ulenspiegelovemu očetu.

Seveda pa je Ulenspiegel predvsem sin celokupne domišljije svojega naroda. Till ali Dill je baje zmanjševalnica za Tilberg: «gibljivec, nemirnež». Ulenspiegel se ne razlaga enotno: preklasično se zdi, da bi v njem iskali ptico boginje Atene in zrcalo, Venerin pridev. Morda pa naj se v njem tolmači dvojni simbol modrosti in — ako že ne lepote — pa vsaj komedije, v kateri je Shakespeare videl ogledalo svojega časa? Nezmislno to ne bi bilo za moža, ki ga Nemčija šteje za ustanovnika svoje ljudske pozornice. Ali pa naj se pri tem spomnimo stare rečenice: «Človek tako malo spozna svoje napake, kakor opica ali čuk, ki se ogledujeta v zrcalu, spoznata svojo grdobo.» Costerjeva zamisel ne upošteva opice, obdržala je zgolj ogledalo: Ulenspiegel — vaše ogledalo, za vaše spake! Na galska tla je prodril že zarana kot «espiègle», navihani kljukec. Ménage trdi: «Nemec iz saksonske (!) dežele, zvan Till Ulespiegel, ki je živel okoli 1480. (!), je slovel po duhovitih šaljivih burkah. Njegov životopis je izšel v nemščini in njegovo ime se je prijelo domiselnega prijedca ali pavlihe. Isti naziv je pozneje prešel na Francosko, ker se je njegov životopis v prevodu natisnil pri nas s tem-le naslovom: Vesela in zabavna zgodba Tilla Ulespiegla, ki se z nobeno zvijačo ni dal ujeti ali ukaniti.»

To življenje, pisano v visoki nemščini, je priobčil frančiškan Thomas Murner (1475—1533) v Strasburgu leta 1519, vsekakor po verziji v nizki nemščini (1483), danes izgubljeni. Tu je bil pavlišec še bolj prevejan in prekanjen, zlasti pa manj spodoben od modernega bratca. Njegov uspeh je bil edinstven: na Nemškem enak Faustu, na Flamskem večji nego Reineke de Vos. Od leta 1519. do danes je doživel nad sto izdaj. V Anversu je ena nosila nadpis: Het Aerdig Leven van Till Ulenspiegel (Čudovito življenje Tilla U.): to je spoznal de Coster. Pri tem pa niso vštete angleške izdaje, in Friedrich Brie je leta 1903. objavil dva zvezka o Ulenspieglu v Angliji. Vendar dandanašnji živi samo še Costerjev Ulenspiegel. Še celo tu med nami sem čul od znanca, da je to edina knjiga, ki jo je dvakrat prečital. In prav nič ni verjetno, da bi ga izpodrinil «Till», sodobni ep v heksametrih, ki ga je Gerhart Hauptmann letos poklonil svojim rojakom za Miklavža. Saj Costerjev junak je neumrljiv. V zadnjem poglavju skače iz pečene jame, kamor so ga zagrebli, rekoč: «Je li mogoče pokopati Ulenspiegla, duhá Matere Flandrije, in Nelo, njeno srce? Tudi Flandrija utegne zaspati, umreti pa ne. Pojdi, Nela.» In odšel je za njo, pojoč šesto svojo pesen, a nihče ne ve, kje zapoje svojo zadnjo... In v naši dobi votlo bobnečih manifestov in raznoterih «izmov», vštévši še «manifeste suridéaliste» gospe Maryse Choisyjeve, ki si hoče oploditi srce z idejo, tika-joča Einsteina in zanikajoča Freuda — v tej prazno hreščeči zmešnjavi je Costerjev glas res mikav in vabljev. In precej njegove zasluge tiči v tem, ako premore Belgija takšen zgodovinski roman, ki noče tolikanj obupati znamenitih peripetij kolikor slikati dobo ali o z r a č je izginulih osebnosti: to so rezki Lemonnier, hrupni Eekhoud, nežni in slikoviti Demolder (La Route d'Emeraude), Hubert Krains (Le Pain noir) ali čudoviti Delaunoy (La Complainte du bouvier) — vredni potomci dveh početnikov simbolizma, kakršna sta bila Verhaeren in Maeterlinck.

Za Costerjeve vire bi bilo treba cele študije: francoski fabliaux, Repues franchises, Curé Ami, flamski Aerdig Leven, Reineke de Vos, ki se ga Till spominja, ko se primerja z zvitorepko, borečo se s Kraljem Levom: «Jaz sem zgolj ubog flamski lisjak.» Med Nemci je Hoffmann vplival nanj s svojo fantastiko. Klarica v Goethejevem «Egmontu» je po svojem lirizmu Nelina sestra, Schillerjevega «Dona Carlosa» idealizem kaže svoje sledi. Valpurgina noč se ne dá utajiti ob Veliki noči Sokov, lajavi predikant Adriaensen nudi roko kapucinu Abrahamu v «Wallensteinu»... Trojno dejanje — simbolično, psihološko in politično — je na rahlo spojeno, nekatere zgodovinske osebe, n. pr. Franc Dolgonosi (t. j. I), so malce pretirane, prav po romantično... Še močnejše so nanj učinkovali slikarji. Sam je bil rojen slikar. «Bilo je tedaj na koncu malega travna. Vse drevje v cvetju je čakalo majnika, ki prihaja na zemljo v spremstvu pava razevelega liki snopec rož.» Osobito se opaža vpliv mojstrov, ki predočujejo veselice in pojedine. Flamsko ljudstvo pa mu je bilo kažipot v zdravi počutnosti, kakršno goji sedaj t'Serstevens. A. D.

Karel Mat. Čapek mrtev. 3. novembra t. l. je umrl v Pragi Karel Mat. Čapek-Chod. Žurnalist po svojem bistvu in dolgoletnem poklicu (končno je deloval v redakciji «Narodnih listov»), je napisal tudi celo vrsto naturalističnih povesti in romanov.

Rodil se je Čapek-Chod 21. februarja leta 1860. v Domažlicah na Chodskem, odkoder je črpal prirodno plemensko silo in korenito samobitnost. Večino svojega življenja je posvetil žurnalistiki; v svojih številnih polemikah je bil oster, a često preveč razblinjen.

Kljub temu, da je že v svojih mlajših letih napisal več beletrističnih del, je kot literat prodrl prav za prav šele s svojim romanom «Kašpar Lé n. m s t i t e l» (Kašpar Len, maščevalec) (1908.), v katerem razvija v naturalističnem slikanju proletarske Prage, njene bede, groze in prostitucije, s socialno-kriminalističnim okvirom, problem vpliva bede na ljudski značaj in romanesknost ljudske usode.

Od slikanja praškega proletarijata je prešel Čapek k upodabljanju vseh praških slojev. V svojem velikem romanu «Antonín Vondřejc. Příběhové básníka» (Anton Vondřejc. Pesnikove zgodbe, 1917, 1918) je usmeril svoj študij značajev in njih determinacij na miljé praškega bohema: pesnika, slikarja, redaktorja, čigar moralno in gmotno bedo črta z grozovito nazornostjo in brezobzirno karikaturjo, ne glede toliko na trezno psihološko poglobitev, kot natrpanjé zunanjih epizod.

V «Turbini» (1916) riše razpad stare praške meščanske patricijske rodbine, s katere usodo zveže v grotesknem zasmehu sliko meščanskega življenja vobče.

Buržujško družbo opisuje tudi roman «Jindrové» (1920) iz časa svetovne vojne, kjer ga predvsem zanima odnos med očetom in sinom.

Poleg teh glavnih del je napisal Čapek še celo vrsto manjših povesti. Poizkusil se je tudi v dramah, ki pa mu niso uspele. V velikem stilu zasnovanega cikla romanov iz življenja umetnikov, čigar drugi del «Řešany» je bil pred kratkim nagrajen, ni mogel dokončati.

Karel Mat. Čapek je zakasnel naturalist zolajevske šole, psihološko včasih premalo poglobljen, v tehniki malomaren in često dolgovezen, a podroben slikar sodobne družbe, mišljensko aktiven človek z aktualno socialno tendenco

Romana «Turbina» in «Jindrové» izideta menda v kratkem v slovenščini, v prevodu Frana Bradača.

Silva Trdina.

Jean de La Fontaine: Volk in pes.

Bil nékdaj volk je, mršav kakor plot,
saj psi so stražili pošteno:
naključje pa privede dogo mu na pot,
zares mogočno, lepo, gladko in rejeno.

Napal, raztrgal jo takrat
gospod Volkač bi bil pač rad.

A ni se tvegat borbe jake,
saj bil čuvaj je takšne dlake,
da branil bi se bil srčno.

Nagovori ga volk zato
pohlevno in zavzame se močno,
odkod mu tolsto to ogrodje.

«Samo na vás je, blagorodje,
da se zredite kakor jaz,» je pes dejal.

«Pustite gozd, pa bo vse prav:

vrstnike vaše beda tare,
sirote jadne, uboge pare
za lakoto tam ginejo neredkokdaj.

Kako bi ne! Pojedin prostih ni dobiti,
za slednjo stvar se je boriti.

Za mano, če vam je do boljše sreče kaj.»

«A kaj bom moral delati?» se volk odzove.

«Domala nič», dé pes: «odganjati od vrat
beračev, klatežev svojat;

lastniku se sladkati, streči na njegove:

na ta način so vam gotove
vsaktere izjedi, na prebitek bo vse dni
golobjih, kurjih vam kosti;
pa včasih vas še potrepljajo.»

Tedaj začuti volk tako se blažen ves,
da solze mu iz oči kapljajo.

Gredoč uzre, kako je gol po vratu pes.

«A kaj je to?» «Nič.» «Kaj, nič!» «Ni da bi govoril...»

«Pa vendar?» «Ogrlják — priklenjen sem ob njem —
je morebiti to, kar vidite, mi storil.»

«Priklenjen! — mar ne tekate okrog povsem
po mili volji?» «Vselej ne; pa kaj zato je?»

«O, meni toliko, da vašim se jedém
rad odpovem iz duše svoje,

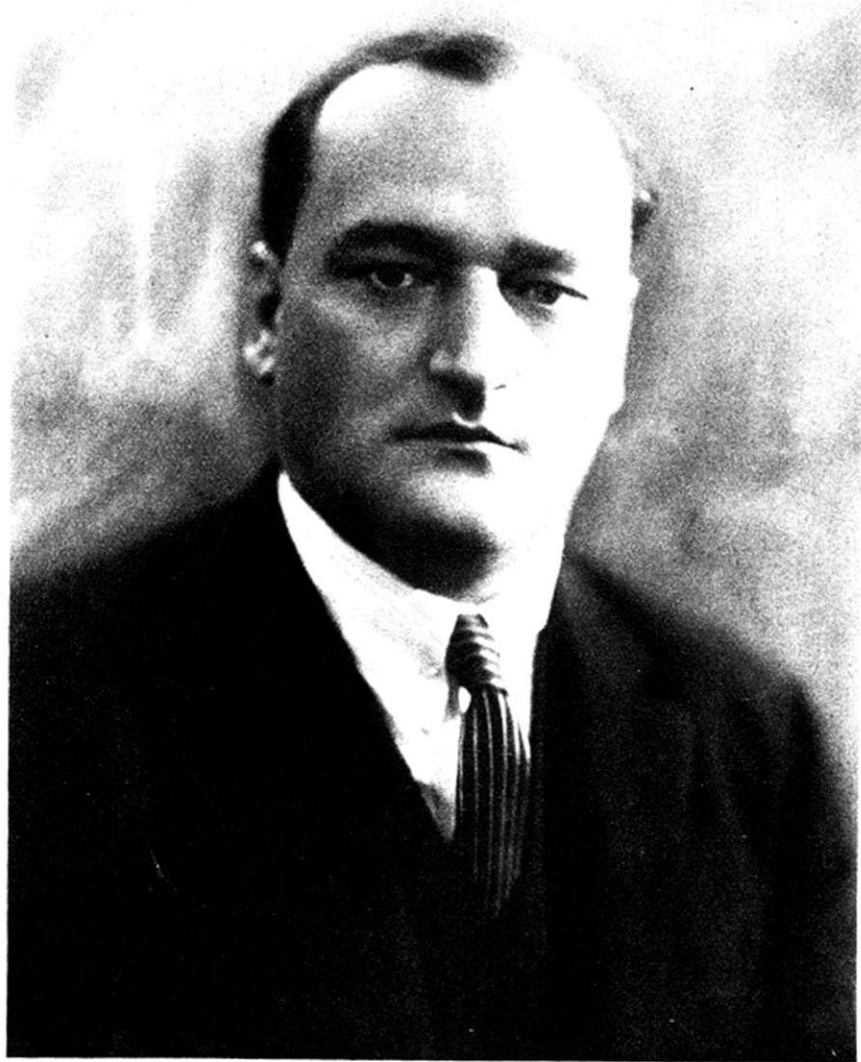
po taki ceni ne bi vzel zaklada jaz.»

To reče volk, zbeži in teče še ta čas.

PS. V tem prevodu, priobčenem radi arhitektonske teorije, ki jo zastopa
J. Kelemina v svoji «Literarni vedi», sem za osvetlitev zadevne trditve sam
razdelil basen v somerne kitice 12—8—1—8—12. A. Debeljak.

Urednikov «imprimatur» 13. decembra 1927.

Paul Morley

Vabilo na naročbo «Ljubljanskega Zvona» v letu 1928

«Ljubljanski Zvon» stopa v svoje osemindesetletno leto. Ko obnavljata svoje vabilo na naročbo, si slovenski pisatelj in založnik ne prikrivata težav in neprilik, ki dandanes ogrožajo čvrsti razvoj slovenske literarne revije. Živimo v prehodni dobi, ki je duhovno obubožana in materialno pavperizirana. Slovenska knjiga je sramotno ponižana. Edini nagib, ki nas vodi, da vzlic časovnim oviram nadaljujemo z izdajanjem «Ljubljanskega Zvona», je globoka zavest, da bi brez tega lista bila slovenska kultura občutno okrnjena; da je zato današnje prehodno stanje treba premagati, najsi bi bilo še tako kruto; da se bo končno ob desetletnici svoje nacionalne osvoboditve slovenski kulturni človek naposled vendar že pričel zavedati dolžnosti, ki jih ima do slovenske lepe knjige.

«Ljubljanski Zvon» bo tudi v bodočem letniku svobodna tribuna vseh prostih in nevezanih duhov, ki imajo svojemu narodu povedati kaj tehtnega in klenega. V ozkem kontaktu s toki sodobnih svetskih kultur, v najožjih stikih s perečimi kulturnimi problemi današnjega slovenstva in jugoslovanstva, bo skušal nuditi razglede preko vzvalovane sodobnosti, odpirati perspektive v notranje bistvo današnjega človeka ter tvoriti zgoščeno sliko literarno-umetnostnega snovanja naših dni. Najobjektivnejši posrednik med lepo knjigo in občinstvom, bo «Ljubljanski Zvon» torišče in negovališče čiste slovenske besede v vseh njenih niansah: od umetniško prečiščene preko esejistično zanosne do znanstveno stvarne.

Uredništvo ima dovolj gradiva, da bo novi letnik še mnogovrstnejši in bogatejši od svojih prednikov. Najširšemu občinstvu bo namenjen nagrajeni zgodovinski roman

Serenissima,

delo mladega pisatelja Jožeta Pahorja, avtorja romana «Medvladje». Dejanje romana se vrši v Benetkah koncem šestnajstega stoletja, ko je to mogočno mesto stalo v zenitu svoje moči. Pisatelj je z izrednimi fabulističnimi sposobnostmi načrtal bujno in razkošno sliko, vseprek prevezeno z bogatim dogajanjem, polnim slikovite nazornosti, ki spominja mestoma na fabulistično razkošje Sienkiewiczovih romanov. V sredi vrvečega dogajanja stoji Just Golia, slovenski človek. Kot preprost mornar s Tolminskega se je zaradi svojih izrednih vrlin in svoje brezmejne vdanosti beneški ljudovladi povzpел do častnika Serenissime. Kot mlad in lep oficir ima dostop v najbogatejše patricijske hiše in v najvišjo beneško družbo. Tam ga zamami v svoj objem prekrasna Neva Mocenigova, bogata in ponosna razvajenka, strastna in rafinirana uživateljica, polna samoljubja, tipična zastopnica tedanjega beneškega ženstva. Nevo draži Golijevo zdravje, notranja nepokvarjenost in njegova fizična moč; hoče si ga podjarmiti docela, napraviti ga za svojo lutko. Golia pa spozna v tej ljubezni ves lažisijaj te pokvarjene družbe in vso notranjo gnilobo in ničvrednost mogočne ljudovlade, ki jo je poprej oboževal s strastno vdanostjo in brezmejno zvestobo pristnega slovenskega človeka. Po mnogih no-

tranjih bojih in razočaranjih se pridruži uporniškemu gibanju ter prične brezupen boj, dokler naposled tragično ne podleže svojemu tekmeču Loredanu, vodji vojaške stranke, katera po svojih metodah spominja na današnjo Italijo. Krog tega dejanja je pisatelj nanizal celo galerijo obrazov in oseb, zastopnikov vojaškega, političnega in kulturnega sveta tedanje beneške družbe. — Delo je vseskozi pisano zanimivo in dejanje včasih naravnost «napeto». Zato bo priklenilo naše ne samo preprostege čitatelja, temveč ga bo z zanimanjem prečital tudi intelektualce.

Poleg tega glavnega romana se objavi še cela serija manjših pripovednih del.

Anton Novačan objavi iz svoje celjske trilogije plastično pisana četrti in peti akt Hermana. Krajše povesti priobčijo Vladimir Levstik, Cvetko Golar, France Bevk, Juš Kozak, Ferdo Kozak, Ivan Zorec, Miran Jarc, Slavko Grum, Vladimir Bartol i. dr.

Pesništvo bo zastopano po svojih najboljših reprezentantih. V dramih se zopet oglasi Anton Cerkevnik. Razen tega so svoje sotrudištvo najavili nekateri slovenski pisatelji, ki doslej niso bili sotrudiniki «Ljubljanskega Zvona». Višino sodobne evropske literarne produkcije bodo skušali predočevati prevodi krajših del tujih avtorjev.

Pripovedništvo bo smiselno dopolnjeval esejistični del. V njem se bodo intenzivneje nego doslej razmotrivali aktualni domači problemi. Poleg načelnih esejističnih razmotrivanj o slovenski prozi, liriki in dramatiki, gledališču in likovnih umetnostih, ki jih bodo objavili Oton Župančič, A. Lajovic, Fr. Albrecht, J. Glonar, Fr. Cibej, K. Dobida, J. Rozman, J. Vidmar i. dr., se priobčijo tudi krajše razprave. Tako objavi prof. Fr. Kidrič svojo zanimivo in aktualno razpravo «Frankofili v Napoleonovi Iliriji» in razne druge literarno-historične zanimivosti; prof. R. Kolarič je ponudil uredništvu svoj članek o Miklošiču, zaslužni zgodovinar Ivan Vrhovnik pa svojo toplo pisano razpravo o svojem sošolcu zgodovinarju I. Vrhovcu. — Nekaj esejev o inozemskih slovstvih bo priobčil prof. Janko Lavrin, B. Borko pa bo pisal o ruskem poetu S. Jeseninu, češkem dramatiku Karlu Čapku ter objavil esej «L. Tolstoj in sodobni človek». O ruski književnosti bo pisal N. Preobraženskij, o francoski pa prof. A. Debeljak, M. Jarc in prof. P. Karlin. Poleg tega so uredništvu obljubljeni specialni članki o poljski, bolgarski in španski literaturi; o novostih angleške literature bo informiral W. H. Hindle.

List, ki izide v novi zunanji opremi, bo tudi v novem letniku redno prinašal umetniške portrete slovenskih pisateljev in umetnikov.

Komur je tedaj do tega, da slovenska knjiga ne izhira in ne propade, marveč se dvigne do tiste višine, ki bo slovensko besedno kulturo dostojno reprezentirala pred svetom, bo «Ljubljanski Zvon» podprl in mu skušal pridobiti še novih podpornikov!

Naročnina za «Ljubljanski Zvon» znaša: za celo leto 120, za pol leta 60, za četrt leta 50 Din; za inozemstvo 150 Din. Naroča se pri Tiskovni zadrugi v Ljubljani, Prešernova ulica št. 54.

V Ljubljani, meseca decembra 1927.

Uredništvo in upravništvo «Ljubljanskega Zvona».

Naročnikom Ljubljanskega Zvona!

Cenjene naročnike vljudno prosimo, da nam po priloženi položnici **čimprej poravnajo**

naročnino za leto 1927.

Celoletna naročnina znaša Din 120.—, polletna Din 60.— in četrletna Din 30.—, za inozemstvo pa celoletna naročnina Din 150.—. Kdor ne more utrpeti celoletne naročnine naenkrat, naj jo **nakaže vsaj delno**, da se ne pretrga **redno pošiljanje** lista. — Položnice so priložene.

Uprava Ljubljanskega Zvona

Ljubljana, Prešernova ulica št. 54.

KASTELIC IN DRUG
TRGOVINA S PAPIRJEM NA VELIKO

L J U B L J A N A
MIKLOŠIČEVA CESTA ŠT. 6

Priporoča se tordka

IVAN BONAČ, knjigoveznica v Ljubljani

ki sprejema vsa v to stroko spadajoča dela - Veže „LJUBLJANSKI ZVON“ z originalnim hrbtom

Za doraščajočo mladino in odrasle je izšel

BON TON

Knjiga o lepem vedenju, govorjenju in oblačenju v
javnem in zasebnem življenju

Knjiga obseza 280 strani ter je sestavljena po lastni izkušnji in po
najnovejših Bon tonih velikih narodov

Broširana velja 65 Din, v celo platno vezana 80 Din

Knjigo je izdala knjigarna Tiskovne zadruga
v Ljubljani, nasproti glavne pošte